МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

# СЕРДАЛО
# свет

АРАДУВЛ 1923-ча шера денз

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай областнойн Грозненски городскойн комитетий а Нохч-ГIалгIай АССР Лаккхехьарча Совета а орган
Орган Чечено-Ингушского областного, Грозненского городского комитетов Коммунистической партии Советского Союза и Верховного Совета Чечено-Ингушской АССР

№ 97 (2618) | Шинар, 5 декабрь, 1961 шу. | Мах 2 кеп.

## Социализма мехка КОНСТИТУЦИ

Тахан Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхоша вай хьамсарча Даьхен дерригача халкъащца цхьан дезду Советски Социалистически Республикай Союза Керттерча Закона — Конституце Ди.

Укх шера из цIей дезду вай мехка цIаккха ца хиннача тайпара политически къахьегамеи хьинар айденна бола советски нах берригa шоай низ тIа а бахийта КПСС XXII съезда исторически решенеш, коммунизм хьалъяра Программа кхоачашъеш боахкача хьалашка.

1936 шерага кхоачаш вахара дерригача доакъошка йизза котъяьннаяр вай мехка социалистически порядкаш. Хинна даьнна хIама а хинна дIаэттаяр социализм. Кхоачашхиннадар бIаь шерашка капиталистийи помещикийи дукъа кIал лаьттача дукххача поколенешта дагадаьллар — вай мехкара дIабаьннабар эксплуататораш, дIадаьккхадар саго саг воацавелга.

Советски Конституце белгалдаьхар Советски Iаьдал латтача 19 шера вай мехка вахаре хинна Iалаьмате доккхий экономически культурнии хувцамаш. Цо дIаяздир керда вахар дуллача вай халкъо даьха исторически толамаш, закона хьисапе чIоагIйир котъяьннача социализма эггара лоархIамера принципаш, дIа а кхайкайир, уж кхоачашъяра эшача материальни гарантешца Iалаш а йир социалистически общества члений сийлен бокъонаши паргIатонаши.

Советски халкъо хержача викалаша Советий Ерригсоюзни VIII Чрезвычайни съезде СССР Конституци чIоагIдаь 25 шу даьннад. Дукха хIамаш хиннад цу хана денз дунен тIа. Гитлеровски гIаьрхошцарча дуккха наьха цIий Iодахийтача тIема халонаш лайнай советски наха, хIаьта цу тIем тIа моастагIа эша а ваь шоай мехка сийи из ший лоIаме хилари чIоагIдаьд. ТIемо бохабаь боахам турпала къахьегамца юхаметтаоттабир цар, шоай мехка сибат довзаргдоацаш хийцар. Хувцабеннаб хIанз советски нах шоаш а, чIоаггIа дегIабаьхкаб уж идейно, культурно, морально.

Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце хьаяьча пролетариата диктатура сийленца кхоачашдаьд шийна хьалхашка лаьтта декхараш. Цо Iалашдаьд вай мехка социализм йизза а хоадам боллаш а котъялари общество шедегIаяра кердача, шерра йоаржаяь коммунизм хьалъяра хана чу ялари. Из мисси кхоачашъяь хиларах, пролетариата диктатура вай мехка латтача гIулакхашка диллача дIахо йодача хана СССР-е хиланза яргйоацаш яц. Пролетариата диктатура хьисапе хьахиннача Советски паччахьалкхенах хIанз дерригача халкъа лоIам кхоачашбеш йола орган хиннай. Цудухьа КПСС XXII съездо белгалдаьккхача тайпара, коммунизм хьалъеча хана социалистически паччахьалкхен дегIаахар советски демократи шерра йоаржаяреи паччахьалкхенна доал дара берригa гражданаш юкъеозареи наькъаца хила деза.

Цу хьакъехьа геттара доккхий гIулакхаш даьд вай парте укх тIеххьарча шерашка. Культ личностах юхедиса зуламера гIулакхаш цIендаь дIадаьхад, паччахьалкхен вахара ленински нормаш юхаметтаоттаяьй, социалистически законность чIоагIдаьд, советски демократе еррига формаш дIахо дегIайоалаяьй. Цудухьа Советий а кхыча общественни организацей а болх диккз тоабеннаб, советски наьха политически хьинар лакхденнад. Советски саго мехка визза вола да лоархI шийх, хIана аьлча, цунна отчет луш я еррига советски органаш, цунца дага ювл уж лоархIамера дешаш къестадеш.

Советски демократе байракха кIал дика лел вай мехка гIулакхаш. Доккхий толамаш даьхад советски халкъо экономикеи культуреи дегIайоалаеча.

Къаьстта доккхий толамаш даьхад цар КПСС XX-чеи XXII-чеи съездашта юкъерча хана. Алхха ялх шера 80 процент дегIаенай Советски Союза промышленность, 43 процент лакхъеннай къахьегама овсарле. Толамца кхоачашъеш латт семилетка кхоалагIча шера план.

Шерра гIа боахаш дегIабоагIа вай юрта боахам а. ТIеххьарча пхе шера 1,5-зза дегIаенай цун валови продукци, 68 процент дийбад колхозийи совхозийи доахан, иштта кхы толамаш даьхад.

Хадданза дегIаухаш латт советски наьха вахара хьал. Болхлойи гIулакхерча наьхен реальни доходаш 27 процент лакхъеннай тIеххьарча пхе шера, колхозхой доходаш — 33 процент.

Советски Конституце зIанараша сийрдаьхай вай мехкарча къамий республикаш, лакхлуш латт цар экономикеи культуреи.

Доккхий хувцамаш хиннад паччахьа хана чIоагтIа тIехьайиса моттиг хиннача Нохч-ГIалгIайчене а. 35-зза дегIаенай Советски Iаьдал латтача шерашка цун промышленноста валови продукци, Iалаьмате чIоагIа дегIабенаб юрта боахам, лакхъеннай чулоацам социалистически форма къамани йола цун культура.

Къаьстта доккхий толамаш даьхад вай республике къахьегамхоша семилетка кхоалагIча шера. 1961 шера итт бетта план 23-ча октябре кхоачашъяьй промышленносто. Планал совгIа миллион пунт ялат дехкад паччахьалкхенга колхозащеи совхозашеи.

Доккхий толамаш даьхад советски наха коммунизм хьалъеча. Кхы а доккхагIа да КПСС XXII съездо вай мехка хьалхашка оттадаь декхараш. Вай ханара советски нах ба коммунизм хьалъе езараш, уж ба дерригача адамаша сатувсача кердача обществе — коммунизме баха безараш а.

Из декхар кхоачашдара тIахьех парте советски халкъ.

---

## ЗЯБЬ—ЯЛАТАШ ХЬУВКЪАРА ЛАРД

Республика колхозашкен совхозашкен зябь ахарах йола

СВОДКА

(1961-ча шера 1-ча декабре хинначох)

| Районаш | (проценташ) | Районаш | (проценташ) |
|---|---|---|---|
| Надтеречни | 98 | Курчалой | 55 |
| Совнархоза совхозаш | 94 | Урус-Мартана | 54 |
| Гудермеса | 86 | Ачхой-Мартана | 48 |
| Шелковской | 76 | Шаьла | 48 |
| Грозненски | 72 | Ножай-Юрта | 34 |
| Каргалински | 69 | Наьсарен | 25 |
| Сунженски | 64 | г. МагIалбик | 10 |
| Советски | 61 | Ведана | 10 |
| Наурски | 58 | Первомайски | 10 |

* * *

Укх шера республика колхозашкен совхозашкен ха во латтача хьал тIа ду зяба деш дола оахамаш. Цхьабакъда, халонаш каг а еш, 1962-ча шера культураш дика хьувкъара эша гIулакхаш кхоачащдеш да дикагIа дола боахамаш.

Зяба лаьтташ оахилга дика лел Надтеречни, Гудермесски районий совхозашкев, совнархоза боахамашкен.

Цхьабакъда, 1961-ча шера 1-гIа декабрь хьатIаоттача хана ерригача республике аьха зябь аха езачох 59 процент мара яц. Кхы а 70 эзар гектар я аха езаш. ТIеххьарча итт дийнахьа тIакхийттараш ерригаш а 10 эзар гектар мара яц. Из геттара кIезига я.

ХьатIадоагIача шера ялаташ дика хьувкъийтара йоагтIача тайпара йоакхо еш бац Наьсарен, Ведана, Шаьла, иштта кхыча районашка. Цига мела лел зяба лаьтташ оахилга.

ХIанз декабрь хьахиннаб, ха тоалург ма йий, ала хIама дац. Еррига торонаш оарцагIа а яьха, сихде деза зябь оахилга. Бокъонца кхоачащдеча гIулакхащца хила деза КПСС XXII съезда решенешта луш дола жоп.

---

## ПЛАНАЛ СОВГIА

КПСС XXII-ча съезда материалаш Грознерча производственно-товарни контора коллективана дIайовзийташ 65 агитатор ва.

Боккха толам баьккхаб цу коллективо — кхоачашъяьй семилетка кхоалагIча шера план. Планал совгIа арахийцай 256 эзар тонн продукци. ТIанийцача декхарел 2,4 процент лакхъяьй къахьегама овсарле, дуккха пара, электроэнерги, духхьал рационализатораша еннача предложенеша 115 эзар сома пайда беннаб.

Семилетка кхоалагIча шера план ханал хьалха кхоачашъяра чIоагIа къахьийгад коммунистически къахьегама сийлен цIераш лелаеча бригадашеи ударникашеи. Масала, инженер Панин Валерий керте латтача коммунистически къахьегама участка коллектив хIара бетта план 108—115 процент кхоачашъеш, хьалха латташ хьайоагIа.

31 саг ва цига болх беш. Массаза лакхъю цар шоай технически говзал. Масала, оператор Кузнецова Грознерча мехкдаьтта институте дешаш я, оператор Симикина — мехкдаьтта техникуме, кхыбараш а ба цхьацанахьа деша багIаш.

Царел тIехьа ца юсаш къахьегаш хьайоагIа оператора нов. Куркина кулгалду ЭЛОУ-2 установка коллектив а. 1961 шера 11 бетта план итт дн хьалха кхоачаш а я, къахьегама овсарле 15 процент лакхъяьй, технологически режим ниса лелаярах торо хиннай дуккха мехкдаьтта, электроэнерги, реагенташ кхое.

Дика болх беш я коммуниста оператора Карагичевас кулгалду мехкдаьтта цистернашка чудетта смена а. Укх шера хIара бетта план 120—130 процент кхоачашъеш хьайоагIа из смена.

ЧIоагIа уйла а я, дуккха балхаш даьд рационализатораша дукхагIа дола балхаш аттача дахара. Мехкдаьтта чудотташ йола езен бIехен шлангаш хьалхагIа кулгаща дIакхухьар. Участка начальника коммуниста Касаткина цу гIулакха механизаци е предложени а енна, гидравлически стояк яьй. Цу гIулакхо дуккха аттача баьккхаб болх а, хIаьта мехкдаьтта сихагIа чудотта торо а хилийтай.

Съезда исторически решенеша дегаш гIоз а даьха дIахо йодача хана кхы а доккхагIа толамаш доахаргдолаш я тха коллектив, йоах парторганизаце секретара В. Опича.

Р. МАРХИЕВА.

---

## ДЕРРИГА БАЛХАШ— МЕХАНИЗМАШЦА

КПСС ЦК январски Пленум хинначул тIехьагIа чIоагIа уйла тIаяхийтар оаха, тхоай отделенера болх тоабара. Дика ховш да, хьайбай продукци дукхагIа яккхара эша керттердар хьайбашта шортта доакъар Iалашдар долга.

Цудухьа оаха дикагIа пайда лургбола культураш дукхагIа дIаювргйолаш хийцар оахош оахача лаьттан структура.

1960-ча шера тха отделене 300 гектар мара хьажкIаш дIайийнаяцар, хIаьта укх шера кIезига пайда луш йола культураш ца а ювш оаха 600 гектара тIа дIайийра тха хьалашка эггара пайданера культура — хьажкIаш. Ала деза, дIадахача шера цу зIамигача участка хIара гектара тIара 33 центнер мара фуалъяьхача хьажкIий ца яьккхалга, укх шера 532 гектар йолча майдан хIара гектара тIара 40 центнер яьккхар. Цул совгIа хьажкIий центнерага дIабаха мах дуккха лохагI а хилар.

Кхы а доккхагIа толамаш даьхад тха отделене дикагIа болча хьажкIаш лелаераша. Царех я Зармаев Iабдул-СаIида кулгалду механизированни звено. Цу звенос 208 гектарах хIаране тIара 67,5 центер фуалъяьхача хьажкIий чуийцай. 45 центнер чуийцай Селимсултанова звенос а.

ХьатIадоагIача 1962-ча шера оаха лаьрхIад тхоай отделенера деррига доахан диззача шера чуоттадаь лоаттаде. Цу кердача хьисапе доаханна гIулакх де тхо эттача царна шортта доакъар хилийта вIаштIехьдаргдац хьажкIаш дукхагIа ца хилча. Цудухьа оаха цу культура лаьрхIа хIанззе а 800 гектар дикагIа дола лаьтта кийчду. Отделене механизатораш сихбенна зябь оахаш ба, хIаьта цар из зябь оаххашехьа а моттигереи минеральнии удобренеш яхка а доладеннад тхо.

ХьатIадоагIача шера хьажкIашта гIулакх деш механизированни звеноаш мара хургьяц. ХIанззе а вIашагIъеллай оаха 3 механизированни звено. Цу звеношта керте латтаргба тха дикагIа бола хьажкIаш лелаераш нн. Зармаев, Бисултанов, Селимсултанов.

ЧIоагIа гIулакх эшаш боча культура я шекара свекла. Из культура 350 гектар дIаюврвгья оаха. Тха отделене дикагIа болча свекла лелаераша лаьрхIад тIадоагIача шера 100 гектара тIарча свеклашта механизмашца гIулакх де. Цу тайппара вIашагIъехкача механизированни звеноша из болх кулгашца бе ца безаш йоккха оатто ергья болхлошта, хIаьта шекара свекла цунга хьежжа маьхах дуккха дарегIа а хургья.

Исторически XXII-ча съезда решенеш сийленца кхоачашъяра тхоай низ а хьинар а ца кходеш къахьегаргда тха болхлоша дIахо йодача хана а. ДикагIа мел дола лаьтташ дукхагIа хьувкъача культуращца мара дIадуврдац.

В. ФЕДОРЧУК,
Шаьла района «Джалка» совхоза 2-ча отделене агроном.

---

## Съезда делегат—дешархой болча

Хьехархоша а дешархоша а хьийха баха №56 йолча школе хилар укх деношка нохчийи гIалгIайи поэташ. Нохчий поэтесса, КПСС XXII съезда делегат дешархошта дIа а йовзийташ цун творчествах лоацца къамаьл дир хьехархочо Н. В. Болотовас.

ЧIоагIа уйла тIаяхийта ладийгIар бераша парте XXII съезда делегата Р. С. Ахматовас даьча къамаьлага. ХIара бера дега тIа кхоачаш, берашта кхетабе атта хургболча бесса дIабийцар Ахматовас дерригача дунен тIарча адамашта а Iалаьмате доккха маIан долаш бола съезда болх. Дерригача берий дог тохадолийташ хоза дийцар цо шоашка моаршал хатта баьхка пионераш делегаташа тIанийцача хана съездий Кремлевски Двореце хинна цIей.

— Вай мехка адамашта иразе вахар хьаделга дувца вIашагIкхийтта хиннача парте съездо шоана хьалхашка а оттадаьд, бераш, доккха декхар, — аьлар Ахматовас ший къамаьл чакхдоаллаш.— Из да, Владимир Ильича хьийххача тайпара, дешилга, дешилга, къахьегам дукха а безаш, геттара дика дешилга, коммунизм хьалъе а коммунизме даха а кийчлулга.

Ахматовай къамаьл йистедаьнначул тIехьагIа эрсий а вайнаьха а меттала шоай стихаш йийшар поэташа Осмиев Хьамзатеи, Муталибов Зайндинеи. ТIаккха поэтесса Ахматовай стихаш йийшар дагахьа школа дешархоша Саженовас, Цатуровас, Рыбальченкос.

ЧIоагIа безаме чакхдаьлар КПСС XXII съезда делегат а нохчийи гIалгIайи поэташ а дешархоща вIашагIкхетар.

Х. БЕРСИЕВ.

---

## Шалински шекара заводи Шалински ТЭЦ-и хьалъеш а уж болх бе йолайолийташ а дакъа лаьцараштa Нохч-ГIалгIай АССР-а Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота яларах дола

## Нохч-ГIалгIай АССР-а Лакхехьарча Совета Президиума Указ

Шалински шекара заводи Шалински ТЭЦ-и хьалъеш а из болх бе йолайолийташ а толамаш дахарах Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла:

**Барков** Сергей Александровича — Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра - монтажни управлене котельщикий бригадира.

**Батукаев** Зулана — Нохч-ГIалгIай совнархоза Шалински шекара завода сатуратчика.

**Басханов** Зайнулбек Темирсултановича — Нохч-ГIалгIай совнархоза Шалински шекара завода директора.

**Богатов** Алексей Григорьевича — Краснодарски совнархоза шекара треста известково-обжигательни пуско-наладочни пишка бригада бригадира.

**Богатов** Павел Алексеевича — Нохч-ГIалгIай совнархоза Шалински завода аппаратчика.

**Бусс** Александр Игнатьевича — РСФСР-а гIишлошъяра Министерства «Южтехмонтаж» треста Армавирски монтажни управлене Грозненски участка слесара.

**Вахидов** Ахьмада — Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра-монтажни управлене тайп-тайпара балхаш деча болхлой бригадира.

**Васютин** Герасим Ивановича — Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра-монтажни управлене слесарий-монтажникий бригадира.

**Гехаев** Султана —Шалински ТЭЦ-а яь машиниста.

**Грядский** Василий Алексеевича — РСФСР-а гIишлошъяра Министерства «Южтехмонтаж» треста Армавирски монтажни управлене Грозненски участка монтажникий бригадира.

**Даньшин** Григорий Алексеевича — РСФСР-а гIишлошъяра Министерства «Южтехмонтаж» треста Армавирски монтажни управлене Грозненски участка трубопроводчикий бригадира.

**Зубкова** Нина Ивановнайна—Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра-монтажни управлене маляра.

**Иванов** Семен Ивановича — Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра-монтажни управлене прораба.

**Измайлов** Михаил Борисовича — Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра-монтажни управлене начальника.

**Исаева** Iайшета — Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра-монтажни управлене каменщика.

**Кабацкий** Константин Митрофановича — Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра-монтажни управлене воккхагIча прораба.

**Костюк** Михаил Кондратьевича — Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра - монтажни управлене партийни бюро секретара.

**Комаров** Дмитрий Александровича — Нохч-ГIалгIай совнархоза производственно-технически отдела воккхагIча инженера.

**Кулаков** Михаил Федоровича — Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра - монтажни управлене плотника.

**Лаштабег** Александр Андреевича — Краснодарски совнархоза шекара треста пуско-наладочни диффузе бригада бригадира.

**Манкевич** Валентин Борисовича — Нохч-ГIалгIай совнархоза капитальни гIишлошъяра отдела воккхагIча инженера.

**Мержавский** Цезарь Владиславовича — «Кавэлектромонтаж» треста гIишлошъяра - монтажни управлене прораба.

**Митрофанов** Иван Семеновича — РСФСР-а гIишлошъяра Министерства «Южтехмонтаж» треста Армавирски монтажни управлене Грозненски участка воккхагIча прораба.

**Москаленко** Василий Степановича — Нохч-ГIалгIай совнархоза Шалински шекара завода керттерча инженера.

**Новосельский** Борис Васильевича— «Стальконструкция» треста гIишлошъяра-монтажни управлене бригадира.

**Папетин** Филипп Яковлевича — Краснодарски совнархоза шекара треста пуско-наладочни пробелка бригада бригадира.

**Подпорин** Иван Николаевича — РСФСР-а гIишлошъяра Министерства «Южтехмонтаж» треста Армавирски монтажни управлене Грозненски участка электросварщика.

**Походнев** Павел Андреевича — Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра - монтажни управлене воккхагIча прораба.

**Рогачев** Петр Михайловича — Нохч-ГIалгIай совнархоза гIишлошъяра управлене керттерча инженера заместителя.

**Симончик** Петр Михайловича — Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра-монтажни управлене бетонщикий бригадира.

**Типцов** Василий Ивановича — Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра - монтажни управлене штукатурий бригадира.

**Умханов** Рамзана — Шалински ТЭЦ-а дежурни слесара.

**Халадов** Ширвани Халадовича — Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра-монтажни управлене бетонщикий бригадира.

**Чернобаб** Владимир Васильевича— Краснодарски совнархоза шекара треста пуско-наладочни бригада кулгалхочоа.

**Чухлатый** Петр Андреевича — Краснодарски совнархоза шекара треста пуско-наладочни бригада выпорщика.

**Шавшин** Сергей Семеновича — РСФСР-а гIишлошъяра Министерства «Южтехмонтаж» треста Армавирски монтажни управлене Грозненски участка прораба.

**Шейко** Валентин Митрофановича — «Кавэлектромонтаж» треста гIишлошъяра-монтажни управлене бригадира.

**Эльдаров** Султана — Нохч-ГIалгIай совнархоза Шалински шекара завода дежурни слесара.

**Юркевич** Николай Григорьевича — Нохч-ГIалгIай совнархоза № 3 йолча гIишлошъяра-монтажни управлене каменщикий бригадира.

**Яршаатов** Альберта — Шалински ТЭЦ-а директора.

Нохч-ГIалгIай АССР-а Лакхехьарча Совета Президиума Председатела заместитель
А-В. ТЕПСАЕВ.

Нохч-ГIалгIай АССР-а Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
М. КОМАРОВ.

---

## ЙОККХА КЪАХЬЕГАМА КОТАЛО

**КУРГАН - ТЮБЕ (Таджикски ССР), 30 ноябрь. (ТАСС).** Советски Конституце Ди тIакхоачаш Iалаьмате йоккха къахьегама котало яьккхай Таджикистане йоккхагIа ярех йолча боамби бувча Курган-Тюбе яхача района кхашка болх беча къахьегамхоша. Цар кхоачашдаьд битккъа хьоаса бола боамби паччахьалкхенга бохкара социалистически декхар. 24 эзар гектар долча лаьттара юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара 26 центнер йоаккхаш боамби баьккхаб.

Сезон чакхъялалехьа Курган-Тюберча боамби лелабераша мехка кхы а кхо эзар тонн боамби лургба.

---

## СОВЕТСКИ СОЮЗЕ ГIОЛЛА

### „Социалистически законноста хьакъехьа В. И. Ленина яьхар“

#### ДОКУМЕНТИИИ МАТЕРИАЛИИИ СБОРНИК

Политически литература издательствас кепа теха арадаьккхад «Социалистически законноста хьакъехьа В. И. Ленина яьхар» яха керда, кхы а материалаш юкъейихьа сборник.

Книжкана юкъе яхай 1917—1922 шерашка социалистически законноста дешаш дувцаш йола баьчча статьяш, къамаьлаш, письмош, телеграммаш, кхыдола документаш.

Общество социалистически хьисапе революционни наькъаца хувцара лоаттабеча къовсама лоархIамегIарча герзех цаI санна, коммунизм аьттонца хьалъяра хиланза даргдоаца хьал санна лаьрхIай В. И. Ленина социалистически законность. Цу даькъера цун идеяш белгалъяьлар Советски Iаьдала юххьанцарча декреташка а. Советски законодательство вIаштIехьайоаккхача дакъа лоацаш ше вар Владимир Ильич, лоархIамегIарча декретий, кодексай, кхыйолча Советски паччахьалкхен актай проекташ язъеш, тоаеш, эшар царна тIатохаш ше вар.

Сборника юкъе дахача дуккхача запискаша, телеграммаша, кхыча материалаша хьахьокх, масала, законо оттаяь цхьанна сага низ бе йиш йоаца гарантеш кхоачашъяра В. И. Ленина мелла боккха лоархIам баьб, хIара уголовни бехктокхаме озаш долча гIулакхага массаза а из мелла чIоагIа хьожаш хиннав, лаца аьнна оттаваь моллагIа саг лацара долча бахьана оттаяь факташ, хьалаш, материалаш цIенагIа тохкилга цо мелла чIоагIа дIадехаш хиннад.

Социалистически законностах йола ленински принципаш къаьгга белгалъяьхай, дIахо дегIа а йоалаяьй парте XXII-ча съездо тIаийцача КПСС кердача Программа тIа.

---

## КУБАНО ХЬАЖКIАШТА МИЛЛИОН ГЕКТАР КЪОАСТАЮ

**КРАСНОДАР. (ТАСС).** Укхаза хиннача хьажкIаш лелаерий совещане даррегIа хьажкIаш кхеяра ший опыт дIайовзийтар мехка цIи хеза волча механизатора В. Первицке. «Кхашкара паччахьа» хьалкхеяра керда технологи юкъе а йоалаяь, звенос цхьа центнер хьажкIаш яхарга 10,8 минут мара балха ха дIаяхийтаяц.

Н. Мануковский, А. Гиталов, Е. Долинюк яхье а хьийха, В. Первицке ахархой тIахьийхар мамогга кIезигагIа къахьегам дIа а бохийташ укх шера хьажкIаш чIоагтIа хьувкъаяра.

Семилетка диълагIча шера Кубане шозза дукхагIа дIаювргья хьажкIаш. Миллион гектар гаргга лаьтта дIалоацаргда цар, царех ахаш ялата дIаюврвгья. 500 механизированни звено е лаьрхIад крае.

---

**КИРГИЗСКИ ССР.** «Доккха Нарын» яхача проблема тIа болх беш ба киргизски Iилмахой.

Мехка хьалъе лаьрхIача йоккхагIа йолча гидротехнически гIишлоех хургья аьнна КПСС XXII-ча съезда трибунера цIераш яьхар Никита Сергеевич Хрущева Токтогульскии Тогузтороускии станцей. Нарын яхача хи тIа ткъо совгIа гидроэлектростанци юлларгья. Белгалдоалаш да, шоай низага диллача Теннеси яхача США-рча хи тIа ядача 31 электростанцеел йоккхагIа уж хургхилар.

Токтогульски гидроузле хина пхорагIа техача сунто искусственни форд хулийтаргба лоамашка. Цо йиш хулийтаргья Киргизера, Узбекистанера, кхыча вошал долча среднеазиатски республикашкара хиш декха лаьтташ дикка шерде.

**СУРТА ТIА:** (аьрдехьара аьттехьа): Киргизски ССР Iилмай Академе электроэнерге лабораторе заведующи В. Луговой, производственни низаш Iомадеча Совета председатель К. Оторбаев, энергетикаи хи тIарча боахамеи Института директор М. Большаков «Доккхача Нарына» карта тIа хьежаш боахк.

А. КЛЕЙМЕНОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

# Машар, Къахьегам, ПаргIато, Нийсхо, Ираз

☆ ☆ ☆

## БОКЪОНЦА ЙОЛА ХАЛКЪА ДЕМОКРАТИ

КПСС XXII съездо тIанийцача парте кердача Программа тIа йоах: «Пролетариата диктатура паччахьалкхе санна хьахиннача паччахьалкхенах кердача, хIанзарча ханарча этапе халкъа-юкъарча паччахьалкхе дерригача халкъа хьашташ кхоачашдеши цунна лоIам беши йола орган хиннай».

Эггара хьалха ше хьахилча денз Iаьдала доал дара дуккха нах юкъеувзаш хиннай советски паччахьалкхе. ДIахо йодача хана а Iаьдала халкъо ше доалделга шердара наькъаш белгалду вай парте. Социалистически демократи дIахо дегIаярга хьежжа паччахьалкхен Iаьдала органех общественноста ше шийна доал дара органаш хургья.

Эргаювлаш, тоалуш латт дукхагIа халкъа викалаш общественни хьисапе болх бе паччахьалкхен Iаьдала органашта юкъеувзара формаш, советски избирательни система демократически принципаш.

Из дика хьахьокх бокъонца йола халкъа Iаьдала органаш а хинна дIаэттача Советаша. Революционни къовсама органаш санна хьахиннача Советех мадарра халкъа хьашташ Iалашдеш йола паччахьалкхен органаш хиннай вай мехка. Из ишта хилар дика гуш да Грознерча Ленински района къахьегамхой депутатий Совета балхага хьежача.

Райсовета чуйоагIаш 12 постоянни комисси я. Тайп-тайпарча къахьегамхой вахара, балха дешаш къестаду комиссеша шоай заседанешка, хIаьта лоархIамегIа дола дешаш райсовета исполкома заседане е сессе дувцийта кийчду.

Дика вIаштIехьбаьккха лелабу шоай болх социалистически законноста комиссе (председатель П. С. Семенов), социальни Iалашон комиссе (председатель М. А. Мотва), халкъа образоване комиссе (председатель А. Г. Кляснер). Цу комиссеша алхха райсовета депутаташ эза ца Iещ, дуккха общественность а юкъеоз шоай балха.

Районера 27 улични комитет райисполкома бокъонца йола гIончаш я. Улични комитетий инициативах дукха балхаш даьд района улицаш цIенъеш, гаьнаш егIа тоаеш. Хьинаре дакъа лоац комитетий членаша массанега дешийтара закон кхоачашдайтача, бахача наха юкъе кхетама болх белга вIаштIехьдоаккхача. Цхьайолча улични комитеташа бахача нахаца беча организаторскии кхетамеи балха йоккха опыт а Iоаьй. Царех я № 4, № 12 йола улични комитеташ (председателаш С. М. Решетови С. А. Парсаданови).

ХIара улични комитете вIашагIъехкай новкъостий судаш. № 2 йолча домоуправленерча новкъостий судо (суда председатель В. Иванова) 90 совгIа дош къоастадаьд ший заседанешка.

Райисполкомо хан-ханнахьа семинараш, инструктивни совещанеш ю улични комитетийи новкъостий судийи председателашца, членашца.

ДIахо шерра даржаш латт районе общественни хьисапе болх бе дуккха нах юкъеозара гIулакх. ТIеххьарча хана райисполкоме вIашагIъехкай штате йоаца торговлен, унахцIено лораярен, культуран отделаш. Дика дIаболабаьб цар шоай болх, къаьстта дика вIаштIехьбаьккха лелабу ший болх лорпенсионер нов. Захарьянц заведующи волча унахцIено лораяра отдело. ДукхагIча даькъе школе даха ха йоацача берий учрежденей дешаш да отдело къестадераш. Ала дезаш да, тIеххьарча хана цу гIулакха лоархIам боллаш порядок яь хилар. Бакъда, хIанз а дукха кхоачамбоацараш да детсадашкеи яслешкеи бераш дIахьежадара балха юкъе. ЛаьрхIа балха план а оттаяь уж кхоачамбоацараш дIадоахаш я хIанз отдел.

Иштта паччахьалкхени общественнии организацей гIулакхаш вIаши тар а деш тIа-тIа дукхагIа общественни организацей хьисапе, дукхагIа нах юкъе а озаш болх беш я Ленински района къахьегамхой депутатий Совет. Из да вай парте паччахьалкхенна доал дара демократически принципаш дегIайоалаяра хьакъехьа Советашкара дIадехар.

С. СУЛТАНОВ.

Тайп-тайпарча къамех дукха кагирхой ба Грозненски района Аргунерча юкъерча школе дешаш. Вай Конституце бокъонех бахаш а къахьегаш а ба уж. ЧIоагIа да царна юкъера доттагIал. ДIадахача шера ворхI класс йистеяьккхар Шуаипова Зояс. Цхьабакъда, укх шера керда дешара шу долалуш а дIадоладенначул тIехьагIа а юха деша ца йоагIаш йисар из.

Фу бахьан долаш деша ца йоагIаш Шуаипова йисай ца ховш корзагIбаьннабар классера дешархой Т. Божкова, Л. Бережная, А. Арсаева, классни кулгалхо Н. Деревянко, иштта кхы а.

Уж берригаш вIашагI а кхийтта цун даьй болча бахар. Цига царча гучадаьлар дьша тIехьадиса во гIулакхаш леладеча наьха хабарех шоай йоI деша ца йохийташ йиталга. Хьехархочо а дешархоша а шоаш кара лаьца никъ бакъахьа боацилга дIахайтачул тIехьагIа уж раьза хилар Зоя дIахо деша ейта. ХIанз Шуаипова ший новкъостащца цхьана дика дешаш я.

СУРТА ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) Шуаипова Зояи цун новкъост Бережная Лидаи.

П. КОВАЛЬНОГОВ.

## Кхалнаьха вахар сийрда даьккха закон

Дика дагадоагIа сона Советий Iаьдал далалехьа лоаман кхалсагага хинна хьал. Цу хана сага когаметта лархIацар из. КIаьнк вича кхаъ хулаш хиннабале, йиIиг йича бIила деча санна халахетар хулаш хиннад даьна.

ЦIаккха а далацар кхалсага несали халои тIера. Маьре яхалехьа а яхачул тIехьагIа а дезала Iу хулар цунах. Маьре яхалехьа гаргара нах болча а ловзарга а яха йиш йолаш хинняле, яхачул тIехьагIа биъ пена юкъе хиннад цун баьде вахар. Общественни вахаре дакъа лацар вIалла дагахьа хинна а дац кхалсага.

Советий Iаьдал даьннача хьалхарча деношка денз къаьстта тоаделар кхалнаьха гIулакх. СССР Конституце тIа дошо алапащца дIаяздаь да маIача сага нийсса кхалсага бокъо хилар.

Вай парти а паччахьалкхе а вIашагIъеллача В. И. Ленина Iалаьмате чIоагIа терко еш хиннай кхалнаьха. Цо белгалдаьхад, пролетариата диктатура котъяларан чIоагIъяраи хиланза даргдоацача керттерачарех цхьа хIама да миллионаш болча кхалнаха мехка вахаре дакъа лацар, яхаш.

Конституце тIа белгалдаьккха да, мехка боахамеи, паччахьалкхени, культураи, общественно-политическии вахара дерригача доакъошка маIача сага нийсса бокъо йолаш кхалсаг хилар.

Советски Конституце кхалсага енна бокъо а цох лоаман кхалсаго эцаш бола пайда а дика бIаргагойт тха лоаман районерча масалаша. Юрта боахаме, промышленни предприятешка, культуран организацешка — цхьаккха а моттиг яц вайнаьха кхалсаго общественни вахаре дакъа ца лоацаш.

Дика дIахьу ший болх райисполкома бехктокхамерча секретара нов. Бузуртанова Розас, райсобеса заведующе нов. Леймоева Раяс, райисполкома юкъарча отдела заведующе нов. Барахоева Лейлас, ВЛКСМ райкома секретара нов. Хакиева IайнаIа, Мужечарча школа директора нов. Долакова Тамарас.

Районерча дуккхача наха бовзаш ба йижарий БазгиевгIар. Лейла ворхI шерарча школа директор я, Мовлатхан районни аптеке болх беш я. Царел зIамагIа вола воша институте деша вагIа. Цар нана дийша яц, кагий болча хана тIем тIа да а вийнав цар. Советски Iаьдало дешийтад, хIаьта дешарца вахара ираз а кхаьчад царга.

Юртий Советашка 37, районни Совете 16 вайнаьха кхалсаг я депутаташ болаш. Цу цифраша а масалаша а хьахьокх паччахьалкхен доал деча кхалнаха дакъа лаца дезаш хиларах Ленина яьха дешаш, вай мехка кхоачашдеш хилар.

Дукха ба районе цIи хеза болхлой: доярка Ардова Цаци, Хамхоева Лемка, Долакова Хьава, Iаьсий леладеш йола Оздоева Хамсат, котамаш лелаю Матиева Iайшет, доахан ферма заведующая Долакова Сацита, хьажкIаш лелаеча звенон звеньевая Кастоева Хадижат.

Доккхий балхаш даьд районе кхалнах общественни вахара юкъеозар духьа. Партийнии, советскии, комсомольскии организацешта доал деча болхлоша дика кхетаду цу хьакъехьара шоай декхар. Районерча кулгалхой инициативах Первомайске (районни центре) хьайийлай Грознерча слюдяной фабрика цех. Цу цехе балха я 50-нел совгIа гIалгIай къона кхалсаг. Касттача хана шоллагIа йола смена хьа а йийла, уж миссел кхы а кхалнах хьаэцаргба цига. ДIахо йодача хана а лаьрхIад районерча кулгалхоша махулла дукхагIа кхалнах производственни вахара юкъеозаргбола гIулакхаш вIаштIехьдаха.

Эггара чIоагIагIа дог гIоздоаккхаш гIулакх да кхалнах шоай производственни вахара юкъе баха а тайп-тайпара говзалаш Iомае а безам болаш хилар. Из къаьгга хьагойт Первомайскерча районни типограферча гIулакхо. Укхаза болх бераш берригаш а гIалгIай кхалнах ба. Цар Iомаяьй наборщикийи печатникийи говзалаш. Дика вIаштIехьбоаккх цу коллектива болх типографе заведующе нов. Сайнороевас.

Цу лакхе мел дийцача масалаша тешалду Советски Конституце, малхо Iалам санна, кхалнаьха вахар сийрдадаьккха хилар. Дуккха лоаман кхалнах ба кхыча къамий кхалнахаца цхьана цу сийрдача вахара новкъа болхаш.

Белгалдаккха дезаш да ц иразерча наькъ тIа гаьнаш тувсаш бола нах нийслуш хилар а. Эггара дукхагIа кхалнаьха вахара новкъарленаш еш ба ды лелабеш бола нах. Уж духьал ба кхалнах общественни вахара юкъе бахара, цар дешара. Къаьстта магийта йиш йоацаш хIама да цхьаболча даьша йиIигашка ца дешийтар.

ЦIенхаштта къовсам лоаттабеза кхалнаьха бокъонаш телха мел ерашца, Iалашде де деза кхалнах производства юкъеозара а дешийтара а мел эшараш.

Советски халкъ доал. КПСС XXII съездо оттадаь декхараш кхоачашдеш, керда вахар — коммунизм — хьалъеш. Цу сийлахьча гIулакха юкъе шоашта доагIа дакъа лаца деза кхалнаха.

Л. АЛБОГАЧИЕВА,
1928 шера денз КПСС член, пенсионерка.

Сийрда, иразе да вай мехкарча къонабарий вахар! Дешар, къахьегам, салаIар, доттагIал, гIозале — иштта я Советски Конституце кагирхошта енна бокъонаш.

Сурта тIа: Нохч-ГIалгIай пединститута физико-математически а историко-филологически а факультетий студенткаш (аьрдехьара аьттехьа) хьалхарча мугIаре: Х. Битиева, Н. Ушаева, Т. Багдасарова, Т. Божорова, шоллагIча мугIаре: Л. Хамхоева, Н. Ведзижева, С. Каблова, Н. Албогачиева, Л. Осмиева.

И. Плиева сурт.

## ЭГГАРА ДЕМОКРАТИЧЕСКЕГIА ДОЛА КОНСТИТУЦИ

*Бераш — вай ираз, вай гIозале! Мел чIоагIа йоакхо ю берий, дерригача эшачунца уж Iалашдара советски паччахьалкхено.*

*Ер пхелагIа шу да аз берий яслей заведующи йолаш болх бу. Эггара зIамагIа долча берашца да тха гIулакх. Дуачунца, барзкъанца, тIакIал юллача хIамашца кхоачам хилал Iалашдаь да тха яслера бераш, хIаьта мукъача хана салаIа, тайп-тайпара ловзараш де, ловзаргаш ловзае йиш я цар.*

*140 бер да тха ясле. Цхьаккха а дас-нанас бехкбаккха йиш йоацаш гIулакх ду царна тха еррига гIулакх деш йолча коллективо.*

*Тахан дунен тIа эггара толашагIа долча Советски Конституце 25 шу дизача дийнахьа чIоагIа баркал ала дог доагIа Коммунистически партеи Советски правительстванеи иштта дола иразера вахар вай берашта Iалашдарах.*

Н. РЯЗАНОВА,
Грозерча № 15 йолча берий яслей заведующи.

☆ ☆

Советски халкъо къоабалдаь дола Советски Конституци Еррига Союза Советий VIII-ча съездо тIанийца тахан 25 шу доал. Из сий дола Ди дезду вай Даьхен берригача къахьегамхоша.

Советски Конституце дунен тIа эггара демократически, къахьегамхошта эггара дукхагIа бокъонаш луш дола Конституци да. Вай мехкара кхал а маIа а нах моллагIа болх бе, деша, салаIа, Iаьдала юкъе нах харжа, шоаш харжа хила, иштта кхы мел долча хIамашта а цхьатарра нийса бокъонаш йолаш ба.

Советски Конституце цIей дездеча ден сийна доккхий толамаш даьхад ГАРО завода литейни цеха болхлоша. Тайп-тайпарча къаман болхлой ба соцара бараш. Ала дезаш да цхьа барт-цхьоагIо йолаш, боккхача безамца къахьегаш тха цеха коллектив хилар. Цудухьа вIаштIехьдоал тха хIара бетта йола производственни заданеш толамца кхоачашъе.

Со дог тийша ва со а са дезал а сийрдача кхоане — коммунизме дахаргхиларах. Цудухьа да тхо ираз долаш.

М. ЯНДИЕВ,
ГАРО завода литейни цеха шихтовщик.

* * *

Денгара ди массаза доал тоалуш, хозлуш доагIа вай вахар. ДIахо йодача хана а наьха ираз, вахар кхы а тоадара — коммунистически общество хьалъяра керда Программа тIаийцай КПСС XXII-ча съездо. Цхьабакъда, из сийрда кхоане хьаяра массанеша а хьинаре къахьега деза. Из дика кхетаду вай республикерча искусства болхлоша.

Советски Iаьдал отталехьа вIалла бокъо йоацаш хиннача болхлошта бокъо еннай Советски Конституце. Советски саг безам болча школе, вузе деша, ший специальностах болх бе, говзал дIахо лакхъе, иштта кхы а бокъо йолаш ва. ВIалла бокъо йоацаш хиннача лоаман кхалнаха а маIача наха нийсса бокъо еннай цо. ХIанз халхареи хоровойи искусстве дуккха гIалгIайи нохчийи мехкарий ба дакъа лоацаш. Хьалха вIалла хила йиш йоацаш гIулакх дар из.

Вай Конституци дунен тIа эггара демократическегIа да.

Аз искусстве болх бу 26 шу даьннад. Цу хана денз моггача тайпара къахьегаш а опыт дIа-юха йовзийташ а хьавоагIа со. Доккхал ду аз сага шерра бокъонаш еннача вай Конституцех.

Д. ЧИХРАДЗЕ,
Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни артист.

## Сийлахь ба къахьегам

КПСС XXII съезда решенеш кхоачашъяра дерригача советски халкъа къовсам баьржача укх деношка хьалхарча мугIаре а латташ, вай мехка сихагIа коммунизм хьалъяра къахьегаш ба Нохч-ГIалгIайчен кагирхой. Царех я коммунистически къахьегама бригада яха сийлен цIи лелаю Мартынов Анатоле кулгалду № 9 йолча строительно-монтажни управленерча бригада коллектив.

Ханна кагий бале а, хьинара, балха говзала шоаш мелла доккхадар а дулургдолаш хилар хьахьекхад цар. Наха чуIе итташ доккхий цIенош, Грозненски химически завода полиэтилен арахеца гIирсаш хьалдаьд цар.

Къахьегама овсарле лакхлургйола, гIишлош сихагIа хьалъе вIаштIехьдаргдола наькъаш лехаш, творчески балхаш деш я Мартынова кулгалду коллектив. № 140 йолча корпусе болх беш бригада йолча хана дар из. ХьатIакхаьчар вIашагIйоахка аьшкабетона перемычкаш Iояхка еза ха. Дукха ха йоаеш а Iалаьмате хала а болх бар из.

— Фу дича аттача боккхаргбар-теш из хала болх? — яхаш уйлаш йора Анатоле. Массехк ди даьлча ше де лаьрхIар ший новкъосташта дIадийцар къонача рационализатора. Цар из могадир. Цу гIулакхо торо хилийтар перемычкаш ханал кхо ди хьалха дIанийсъяь яха.

Хетаргахьа хIанзчул кхо шу хьалха из хIама де вIаштIехьдаргдацар Анатоле. Духхьал кирпишкех пенаш хьалдотта мара хацар цунна. Цхьабакъда, хIанз Мартынов Анатоле дика Iомаяьй кхыйола гIишлонхой говзалаш. Къонача болхлочоа хов бетон йотта, опалубка оттае, штукатурни, арматурни балхаш де. Из цаI хинна а Iац тайп-тайпара говзалаш Iомаяь. Уж Iомаяьй еррига бригада коллективо, цудухьа цар бригада комплексни я, хIара вар дуккха кулг-говзалаш йоахкаш ва.

Фу делар цу гIуланхо? Цунах боккха пайда баьннаб. Цкъа-дале, дукха а дукхагIа лакхъелар къахьегама овсарле, шозлагIа-дале, болх сацаь латташ йов ха геттара кIезигъелар, цунга хьежжа лакхделар гIишлонхоша доаккха алапий а.

Шоайла барт болаш вIаши хьожаш нах ба Мартынова кулгалдеча коллективацара бараш.

... Дукха ха йоаццаш балха нохчий кхоъ кхалсаг хьайийцар бригаде. Гучадаьлар уж дийша боацилга. Царна дешар Iомаде лайра эрсий мехкараштa Сурова Александрайна, Шестопалова Риммайна, Зубенко Аллайна. ХIанз а сайрийна цхьана бIаргаго йиш я «дешархойи» царна хьехараши.

Коммунистически къахьегама бригада вахарера цхьаькха масала доаладе безам ба са. Цар бригадерча Чупринина Семена лаьрхIар ше арме вахалехьа йоккха хиннача ший нанна цIа де. Из хайра еррига бригадана. ЦаI санна берригаш а хилар Чупринина цIа деча новкъостал деш.

Иштта шоайла безаме болаш, дика болх беш хьабоагIа коммунистически къахьегама бригадера кагий нахи мехкарийи. Дукха ха йоаццаш Грозне хиннача къонача гIишлонхой республикански конференце дикагIчарна юкъе ВЛКСМ Нохч-ГIалгIай обкомо Сийлен грамота еннай Мартынова бригадана а.

Хозача къахьегама совгIаташца накъа баьхкаб къона гIишлонхой Советски Конституце денна. КПСС XXII-ча съезда сийна хIанз а къахьегама вахте латт уж.

А. МАГОМЕДОВ.

## Иразе вахар

Да а воацаш са кхо шу даьлча денз дийша йоацача наьнаца дисар сон сол зIамагIа йола йиша Мадинен. Шийна Iалаьмате хала дале а, тхога дешийта гIерташ яр тха нана. «Дош хургдац цо леладечох, мишта вIаштIехьдаргда цун ший йиIигашка дешийта», — йоахар наха.

Уж бакъ хургбар, нагахьа санна Советски Конституце дерригача а вай мехка дахача къамашта а тIехь деша, къахьега, салаIа бокъо чIоагIъяь ецаре. Деша безам болча моллагIча а сага масса а никъ хьабийла ба вайцига, цхьаккха а хIама дац цунна духьал дала.

1939-ча шера Грозненски мехкдаьтта институт чакх а яьккха инженер-технолог хилар сох, са йишас Мадинас 1949-ча шера йистеяьккхар Фрунзенски медицински институт. Эзараш-эзараш болча дийша баьна а дешаш болча а советски кагийча наьхен мехкарийи санна паччахьалкхено йизза йоакхо йора тха а. Хьехаш дикагIа бола хьехархой бар, мах боацаш чуIе общежити яр, цул совгIа кхоачамхиллал стипенди телар.

МалагIча капиталистически мехка хила йиш йолаш хIама да цхьаь йисача, баьдеча кхалсаго ший берашка институташ яхийта вIаштIехьдаьнна а даргдолаш а?

Цхьаккха а яц!

Берригача гIалгIай кхалнаха, дерригача советски халкъо санна оаха а, тахан вай деза цIей долча дийнахь, дег тIара баркал оал даим вай йоаккхо еча Коммунистически партеней Советски правительстванеи.

Коммунистически парте XXII-ча съездо, вай кердача Программа доккхий а сийлахьа а декхараш хьалхашка оттадаьд вайна. ЦIаккха ца хиннача тайпара дегIабоагIаргба юртбоахам, промышленность, тоалургда наьха вахар. Тхоай низ а творчески хьинар а ца кходеш болх бергба оаха парте делаьрхIар кхоачашдара, вай сийрда кхоане — коммунизм къахьегамца гаргаозара.

Р. МАЛЬСАГОВА,
инженер.

## Сийрдача кхоаненга

Советски Конституце Ди деэдар укх шера цхьа ший тайпара да. КПСС исторически XXII-ча съездои парте Программои къаьгга белгалдаьд укх гаргарча 20 шера советски халкъа де дезар. Вай хургйола кхоане дагаехача, цун уйла йича иразо хьалдукъ дог!

Социализм хьалъяьча вай мехка эггара везагIа вар Саг ва. Деррига сага, деррига сага духьа — иштта йоах вай хьамсарча коммунистий парте.

МоллагIча къаман из вале а моллагIа болх беш из вале а шийна тIадиллаь хIама цо тешаме, дика дойя цун сий ду вай мехка, из лоархI.

Со, нохчо, Коммунистически парте XXII съезде кхыча викалашца цхьана боккха лоархIам бола гIулакхаш къестадеш хиннав, хIанзарча заман манифест наха оалаш йола парте керда Программа тIаэцара мутIахьа волаш аз а хьалъайдир сай мандат.

Уж еррига а бокъонаш вайна еннай Советски Конституце.

МалагIча капиталистически мехка хала йиш йолаш хIама да из? МалагIча капиталистически мехкарча къахьегамхой цу тайпара сий ду?

Массехк дош ала безам ба са тхоай балхах. ХIанз сихденна лаьтташ оахаш, юртбоахама техника ремонт еш йоал тха бригада. ТIадоагIача шера 1961-ча шера йийначул дуккха а дукхагIа дIаювргья хьажкIаш. Уж дикагIа хьувкъаяр — из да тха керттера декхар.

О. КАГЕРМАНОВ,
коммунистически къахьегама бригада бригадир, парте XXII-ча съезда делегат.

## Советски сага духьа

СССР-а Конституце тIа йоах: «СССР-а гражданий бокъо я салаIа. СалаIа бокъо Iалашъю 7 сахьата балха ди оттадарца, къахьегамхошта долча гIулакха шортта санатореш (салоIа цIенош, клубаш) хилийтарца». Из Iалаьмате дика бокъо яьккхай болхлой классои къех болча ахархошеи Сийлахьйоккха Октябрьски социалистически революци котъялар бахьан долаш.

Капитализма моллагIча а мехкаца нийсдича Советски Союзе эггара тIехдола вахара хьал Iалашдар Советски Союза Коммунистически парте керттерчарех цхьа декхар да.

Советски паччахьалкхено хIара шера Iалаьмате дукха средстваш дIаухийт нах социальни Iалашбарга, къахьегамхошта санаторешка, салоIача цIеношка, туристски базашка баха путевкаш тел.

1962 шера социальни страхованега дIадахийта лерхI 8 миллиарди 433 миллиони сом ахча, е 1961 шера дIадахийтачул 460 миллион сом дукхагIа, е 1958 шера дIадахийтачул 4-зза дукхагIа.

Санаторешкара менгеш 1962 шера 30 эзар дукхагIа хургда.

Коммунистически партеи Советски правительстваи советски наьха еш йола йоакхо къаьгга гуш я къавелчеи инвалид хилчеи Iалашварца а. Болх беш болча пенсионерашта дала 1962 шера 6 миллиард сом хьожаду.

Къахьегамхошта санаторешка дарба дарген цар салаIарген 1962 шера дIадохийтаргда 254 миллион сом, е 1961 шера дIадахийтачул 18 миллион сом дукхагIа. Мехка санаторешка дарба дайташ хургва 4 миллиони 518 эзари къахьегамхо.

Стационарни санаторели салоIача цIеноели совнагIа вай мехка дукха я туристски базаш, заводашта, фабрикашта, обществашта кара дола цхьан дийнахьа салоIа цIенош. Цига салоI Iалаьмате дукхача къахьегамхоша. Лоаццача хана салаIа дика хьалаш да цу цIеношка.

Ахкан каникулаш йолча хана дешархой унахцIено тоаяра боккха теркам бергба. Пионерски лагерашка салоIаш 4 миллиони 600 эзари совгIа дешархо хургва. Берашта кхетам балара балхага дIадохийтаргда 7 миллион сом гаргга.

Дукха ахча дIадохийт вай Нохч-ГIалгIай республике а нах социальни Iалашбарга. 1961 шера цу гIулакха профсоюзаша дIадохийт 7 миллиони 145 эзари сом, хIаьта 1962 шера дикка дукхагIа ахча дIадохийтаргда цунга. Цунна юкъейодац предприятей чотах, республика военкомате, социальни Iалашвара Министерстве, обществашка, директивни органашка дарба деча санаторешкеи салоIача цIеношкеи баха къахьегамхошта лургйола путевкаш, маьха кхоалагIа дакъа мара ца додаш дукхача наха шоай ахчах эцаргйола путевкаш.

Iарам-хийи Серноводски яха санатореш, кхыдола салоIа цIенош дикагIа хургдолаш тоадергда. Керда салоIа цIа хьалде лерхI.

Болхлой унахцIено лораяр духьа Облсовпрофои Совнархозои городал арахьа бийсанара профилакторий хьайийлай.

Уж еррига бокъонаши паргIатои вайна Iалашъяьй вай Даьхен Законо — СССР-а Конституце.

Кхыча тайпара да капиталистически мехкашкара къахьегамхой хьал. Кхыметтел капиталистически дунен тIа эггара бIаьхегIа болча мехка а — США 4 миллион саг ва бе болх боацаш, бизза бе болх боацаш 9 миллион саг ва. Дукха болхлой ба балха тIа айп баьнна. 1957 шера мара пенси дала доладаьдац инвалидашта. Из а Iалаьмате кIезига мара лац. 1960 шерага кхаччалца 50 шу даланза волча инвалида пенси лацар. Иштта я рузкъах ца юзача империализмо луш йола демократии паргIатои.

Советски халкъо дика кхетаду Коммунистически партеи Советски правительстваи ший мел йоакхо ю. Коммунизми къахьегами вIаши къоастаде йиш йолаш дац. Ший беррига низ, хьинар, шийна ховр кхо ца деш дIалу советски халкъо вай мехка коммунистически общество хьалъяра гIулакха. Советски строяс хьалкхеваьв Керда саг. Цун моральни куцах доахка керттера дараш да: къахьегамца коммунистически гIулакх долаш хилар, общественни доалахьеи советски общежите правилаши лораеш хилар. Советски наха шоаш мел дер ду коммунизм котъяккхара,

И. КУДРЯВЫХ,
Нохч-ГIалгIай культура болхлой профсоюза обкома председатель.

СЕРДАЛО
2-гIа оагIо, 5 декабрь, 1961 шу.

# КОММУНИЗМА КЕРДАЧА КОТАЛОНАШКА

## Боккхача безамца

Коммунистически парте XXII-ча съезда исторически документаш боккхача безамца Іомаду Грозненски кога гІирс беча фабрика коллективо.

Ерригача цехашка агитатораша еш съезда материалаш, Н. С. Хрущева отчетни докладах беседаш ю.

Цул совгІа фабрике болх беш я 10 юкхьанцара экономически школеи семинарски группеи. Цига а коммунистащеи парте боацача болхлошеи кІоаргга Іомаю съезда материалаш. Пропагандисташа Радовас, Сохина, А. Цадаева, кхычар а болхлошта хьалхашка латтача практически декхарашца айхха ювзаш еш шоай лекцеш. Съезда решенеша, цо тІайийцача парте Программо предприяте болхлой дегаш увувттаду къахьегама керда толамаш дахара. Шера йоагІа план ханал хьалха кхоачашъяра, арахецаш йола продукци дикагІа хилийтара, цунга дІабода мах лохбар тІехьа къовсам лоаттабу фабрика болхлоша.

**Л. САШКОВ.**

150—160 процент — иштта да мебель еча Грозерча фабрика болхлочун Кондратов Анатолий Степановича толамаш.

Фабрико арахеца продукци брак йоацаш хилийтара яхье ваьннав из. Цунгара хьоkхам ІІбу кхыча болхлоша а.

Сурта тІа: нов. Кондратов гІандаш вІашагІдоххаш воалл.

**И. ПЛИЕВА сурт.**

## Бизза пайда эцаргба латтаех

КПСС XXII съезде чІоагІа кертах даьккха дийцар юрта боахам дІахо дегІабоалабара, юрта боахама культураш алсамъяхара, лаьттаца деча балхий культура лакхъяра дешаш.

Парте съезда исторически решенеша белгалдаьккхача тайпара, дукхагІа беркат даргдолча хьисапе ергаяккха лаьрхІад оахача лаьттай структура тха совхозо дирекце, партийни организаце, специалисташа.

Укх шера тха совхозо дІайийна хинна хьажкІаш 1812 гектар яр, царех ялата лаьрхІа дІайийнар 782 гектар мара яцар. Планах 26,4 центнер якка лийрхІача метте, хІара гектара тІара 30,8 центнер хьажкІий яьккхар. Дукха лаьтта дІалаьцадар цхьан шерарча баьцашен кенои: дІайийна хинна баьцаш 657 гектари кен—123 гектари яр.

ХьажкІаш кхеяра даькъе доккхий толамаш даьхар тха дикагІа болча хьажкІаш лелаярхоша нн. Лысенкоси Батиевеи. 130 гектара тІа гибридни хьажкІаш кхееш хиннача Лысенко Владимира дош деннадар хІара гектара тІара 25 центнер фуалъяьхача хьажкІий яккха, аьнна. Цо сийленца кхоачашдир ше денна дош: хІара гектара тІара 26,1 центнер фуалъяьхача хьажкІий яьккхар цо. Планал 791 центнери тІаийца хиннача декхарел 140 центнери дукхагІа хьажкІаш дІачуелар цо Даьхен амбарашка.

74 гектарах хІаране тІара 45,6 центнер хьажкІий яьккхар нов. Батиева звенос. Ше тІаийцача декхарел 785 центнер дукхагІа хьажкІаш дІаелар паччахьалкхенна цун звенос.

Цу тайппара, тхона тхоай балхаца гучадаьннад хьажкІаш мел чІоагІа хьувкъаши беркатеи культура я. Цудухьа оаха лаьрхІад кІезига хьувкъаш йола культураш кхы дІа ца е.

1962-ча шера цхьан шерара баьцаш, суданка, магар, кен дІа а ца бувш, царна меттел оаха дукхагІа дІаювргья хьажкІаш. ХьатІадоагІача шера оаха лаьрхІад 2.447 гектар хьажкІаш дІае, царех 1497 гектар кхача а кхачифта ялата чуъцургйолаш, 950 гектар доакхарах силосах. ХІара гектара тІара 31 центнер хьажкІий яккха а лерхІ оаха. ХІаьта хьажкІашлага балхаш деш болча дукххача къахьегамхоша-м хІара гектара тІара 40 центнер хьажкІий яккха а дош деннад.

Тхоайгиха дика ца хьувкъйла ВИР-42 яха хьажкІий фу а ца дувш, дикагІа хьувкъача ВИР-63 яхача хьажкІий фу дІадувргда укх шера. Шерагара шерага дукхагІа юврга совхозо дикагІа хьувкъаш йола культураш.

1963-ча шера 10—11 эзар центнерага дІакхоачаде лерхІ оаха тхоай чурча гІулакхашта доаккхаш дола ялат, цо бизза кхоачамберга совхоза.

Оахача лаьттай структура эрга а яьккха дикагІа хьувкъаш йола культураш дІаерца 1962-ча шера концентрированни доакхарах 80 процент ше Іалашъе торо хургья совхозага. Хьалха дІаяхача шера из доакъар кхычахьара дукха хьатІакхаьхьа дезар тха, цо чІоагІа юхадеттар оалхазарашкен дебилен царгара йоала продукци алсамйоаккхилгеи.

Оалхазараштa тасса дукхагІа ялат хургхиларца дийзза 1962-ча шера 380 эзар котама кІориг яккхийта лаьрхІад. Царех 100 эзар кІориг фу доладе кхыча боахамашта дІалургья, хІаьта 280 эзар оахош хьалкхеерргья. Цул совнагІа 158 эзар боабашка кІоригаши 8 эзар москала кІоригаши а йоахийтаргья. Цунах тха торо хургья 1962-ча шера паччахьалкхенна 470 тонн дулхи 4 миллион фуъи дІадала. ДІалуча дулхах 425 тонн оалхазарий дулх хургда.

Ужжал оалхазараш хьалкхедара дукха гІишлош хьалъе езаргья совхоза. ХІанз укх сахьате 45 эзар яхкаш йола кохате я совхозе, хІаьта 1962-ча шера 60 эзарнега дІакхоачаргья уж. Цул совнагІа, хІанз йолаш йолча 5 эзарнегара 8 эзарнега дІакхоачаш ебаргья йоккхий боабашкаш а.

Сеца латтача хи тІа боабашкаш дика ца хилар теркал а даь, додача хи тІа лелае чІоагІдаьд оаха уж.

Оалхазарашкаре хьайбашкарен йоала продукци алсамъяккхара болх дика чакхбаккха могаргдолаш йола говза кадраш йолаш я совхозе. Масала, Нина Васильевна Олюнина хьожаш йолча яхкача котамех хІаране 178 совгІа фуъ даьд укх шера дІабахача 10 бетта. Цул дукха тІехьайисаяц Лазарева Мария а. ХІара яхкача котама тІехь 166 совгІа фуъ гулдаьд цо. № 2 йолча бригаде кІоригашка хьожаш болча А. Ульяновас, М. Бондаренко, А. Шабаевас, Е. Черновас шоашкара кІоригех 98 процент яраш ца йолийташ беттага яьхай.

КПСС XXII съезда решенеша чІоагІа деган гІоз а даьха кхы а дукхагІа къахьегама толамаш даха, юрта боахама продукци алсамъяккхара, даькъе парте хьалхашка оттадь доккхий декхараш кхоачашдара чуийнаб тха совхоза къахьегамхой.

**А. ЧЕРВОДАРОВ,**
Ермоловски оалхазарий совхоза керттера агроном.

**Т. ДЗУСОВ,**
Ермоловски оалхазарий совхоза керттера зоотехник.

## Кердача коталонашка

Нохч-ГІалгІай филармоне зале хилар Ленински районни партийни организаце актива собрани. КПСС XXII съезда итогехи районни партийни организаце декхарехи собране доклад йир парте райкома хьалхарча секретара **Н. Я. Правенькийс.**

— КПСС XXII съезд, — аьлар докладчика, — вай парте а халкъа а вахаре, дунен коммунистически болхлойн боламе Іалаьмате доккха хІама да.

Съезда делегаташа чІоаггІа теркам тІабахийта ла а дийгІад йийца а йийцай парте Центральни Комитета балхахи кердача Программахи новкъоста Н. С. Хрущева яь докладаш. Цу докладаша а Никита Сергеевича хаддаш даьча къамаьло а мадарра хьахьокх марксизм-ленинизм творчески дегІаяр.

Съездо дизза могадир Молотова, Кагановича, Маленкова, кхыбарий антипартийни группа гуча а йоаккхаш из идейни йоха а еш Центральни Комитето даь гІулакхаш.

Инициативеи хьинари чІоаггІа айдалар, парте съездо хьалхашка оттадаь сий дола декхараш толамца кхоачашде гІерташ хилар — иштта да Ленински районерча къахьегамхоша вай парте XXII съезда решенешта луш дола жоп.

Докладчика белгалдоах района промышленни предприятеша семилетка декхараш кхоачашдеш доаха толамаш, цхьайола предприятей коллективаш, семилетка кхоалагІча шера план кхоачаш а яь, 1962 шера чотах болх беш хилар.

Районерча предприятешка 12 эзар совгІа саг ва коммунистически къахьегама цІи яккха къовсам лоаттабеш, хІаьта хІанз из цІи лелаеш 2 эзар совгІа а саг ва.

Цхьабакъда, йолаш я районе хІанз а хІара бетта производственни планаш кхоачаш ца еш, балха тІехьаюсаш предприятеш.

Дикка доашхаш белгалдир докладчика районерча коммунисташта хьалхашка латта декхараш.

ЧІоаггІа теркам тІабахийта дийцар балха тІа нийслуш дола кхоачамбоацараш собране къамаьлаш даьча коммунисташа, хІаьта иштта уж дІадахара наькъаш а белгалдир. Масала, гаражни оборудоване завода партийни бюро секретара нов. **Малько** йоах, массехк шу да завод план кхоачаш ца еш болх беш йола, дукха декхараш а доахк заводага. Геттара мела лел завода реконструкци яра балхаш, хІана аьлча индустриальни методашца а ца ещ, хозяйственни хьисапе хьалъю цехаш. Цу хьисапе балхаш деча кхоачам боллаш техника, стройматериалаш яц.

ГАРО завод хІанз йолчча тайпара транспортни машиностроене министерствана чуйоагІаш а йоацаш вай республика совнархозо доал дергдолаш дІаелча нийсагІа хургдар, хІаьта кхоачамбоацараш кІезигагІа а хургдар, йоах оратора.

ЦаІ шоллагІчоа тІехьа трибуна тІа бувл коммунисташ нов. **Кузьмин** (мясокомбинатера коммунистически къахьегама ударник), **Макалин** («Красный молот» завода завкома председатель), **Гришкова** (хлебокомбината технорук), **Григорьянц** (ЦРМЗ литейно-механически цеха мастер). Массане а чІоагІа могаю КПСС XXII съезда исторически решенеш, культ личностах юхедисараш цІендаь дІадахара тІехьа парте даь гІулакхаш. Цар дувц шоай предприятей коллективаша съезда решенеш кхоачашъеш деча балхех, долаш долча кхоачамбоацарех.

Парте съездо хьалхашка оттадаьча литература, искусство дегІайоалаяра хьакъехьарча декхарех, царга хьежжа вай республикерча писателий, художникий, иштта кхыболча творчески болхлой де дезарех дувц Нохч-ГІалгІай писателий Союза парторганизаце секретара нов. **Зязикова,** художественни фонда директора нов. **Лисовскаяс.**

ЧІоаггІа уйла тІаяхийта ладийгІар собране хиннараша № 1 йолча хІамаш тегача фабрика керттерча инженера нов. **Кожемякинас** даьча къамаьлага.

Дунен тІа эггара толашагІа йола продукци арахеца аьнна москвичаша дІадоладаь гІулакх хьаллаьцад тха фабрика коллективо, йоах оратора, бакъда продукци-м хІанз а дика яц тха. Из иштта хилара бахьан да дукхагІча даькъе фабрике керда оборудовани ца хилар, материалашца фабрика Іалашъяра гІулакх во лелаш хилар.

Бахача наха чуІе квартираш нийса дІаекъара даькъера цхьадола кхоачамбоацараш гуча а доахаш цу лоархІамерча гІулакха цхьа порядок хиланза яргйоацаш хилар белгалдир Ленински райисполкома председатела нов. **Хайтиевас.**

Партийни актива собране къамаьл дир КПСС XXII съезда делегата, Нохч-ГІалгІай обкома хьалхарча секретара нов. А. С. Трофимова.

Дийцача дешах берригаш раьза а болаш резолюци тІаийцар партактива собране хиннараша.

**С. КОТИЕВ.**

## 1962 шера чотах

Дукхкхача хана денз семилетка диъалагІча шера чотах болх беш я крекинг-завода № 15—16 йолча установка коллектив. Шера йолча заданел совгІа 20 эшелон мехкдаьтта сийрда продукташ арахийцай цо. Шера план ханал хьалха кхоачашйир — из дар крекингисташа парте XXII-ча съезда кийчдаь хинна совгІат.

Шоаш даьхача толамех тоъам хулаш бац технологаш. КПСС XXII-ча съезда решенеш кхоачашъяра социалистически яхь а йоаржаяь къахьегаш ба уж хІанз. Яхье баьннарашта юкъе хьалхле лелаеш я воккхагІа волча оператора Валуйский Владимир Ивановича кулгалду коммунистически къахьегама цІи лелаю бригада.

Къахьегам дукха безаш, цхьа барт болаш коллектив я технологий яр. Шоашкара хьокхамаш гойташ къахьегаш ба Черноречински поселкови Совета депутат оператор Редькин Николай, операторий помощникаш Кузнецова Феня, Брагина Татьяна, машинист Леганьков Константин.

Иштта дика болх беш ба боккхагІа болча операторий технологаш Т. Масленкин, И. Мороз, П. Швецов. Шоай балха заданеш массаз а тІехкхоачашъю цар.

Цу установка технологаша укх шера итт бетта зехьа довш хинна мехкдаьтта ца дойташ соцадарца 213 тонн мехкдаьтта продукташ кхояьй, хІаьта дукха кхояьй электроэнерги, пар, хий, химически реагенташ. Иштта дика къахьегаш ба технологаш хІанз а.

Шоай балха темпаш лох ца еш къахьегаргда технологически коллективо дІахо йодача хана а, Даьхенна планал совгІа итташ эшелонаш продукташ а луш.

ХІанз чІоаггІа къахьег коллективо ерригача завода шера план декабрь бетта хьалхарча декадах кхоачашъяра.

**А. СЛЕСАРЕВ.**

Азербайджански ССР. Ново-Бакински мехкдаьтта чакхдоахача завода № 23 установка коллективана коммунистически къахьегама коллектив аьнна сийлен цІи еннай. Установкана хьалхле лелаеш ва Кулиев Исраил. Болх дика бу установка болхлоша. Масоаз а планал совгІа дика бензин лу цар.

СУРТА ТІА: (аьрдехьара аьттехьа) установка начальник Кулиев Исраил, оператора помощник Агакерим Гюлюшев, воккхагІа вола оператор Василий Сидоров.

Г. Мочейкиса сурт.

ТАСС фотохроника.

## ЦХЬА БАРТ БОЛАШ

Вай парте XXII съезда исторически решенеша чІоагІа лакхдаьд «Малгобекнефта» НПУ № 2 йолча мехкдаьтта промысла шоллагІча бригадерча болхлой политически къахьегамеи хьивар. Ханал дукха хьалха цхьайтта бетта план кхоачаш а яь, планал совнагІа эзараш тоннаш мехкдаьтта даьккхад тха бригада коллективо. Оаха гІулакх ду скважинаш къаьна скважинаш я, цудухьа цар луш дола мехкдаьтта кІезиг ца далийтара дукха къахьега дийзад коллектива.

Укх шера итт бетта мехкдаьтта даккхара болх тоабара 50-нел совгІа геолого-технически гІулакх чакхдаьккхад бригаде. 3000 тоннал дукхагІа мехкдаьтта тІакхетийтад цу гІулакхаша. «Малгобекнефта» НПУ эггара хьалха тха бригаде чакхъяьккхар укх шера алюминеви порошокаца цементни ваннаш яра керда технологи. Цу балхах доккха беркат даьлар, масала, номераш 124-3, 127-3, 77-2 йолча а иштта кхыча а скважинашка. Цемент тохалехьа вІалла мехкдаьтта ца луш хиннача цу скважинашкара хІанз дийнахь-бус 2—3 тонн мехкдаьтта доаккх.

Скважинаша луш дола мехкдаьтта алсамдаккхара боккха лоархІам болаш хилар лаьттана кІалхарча оборудованена еш йола ремонт соахкарчул лоадама хІама ца эшшаш кхозза кІезигагІа е езаргйола гІулакхаш вІаштІехьдахар, скважинай болх юхабетта кхоачамбоацараш дика довза а довзаш дІадахар.

Геттара дукха пайданера предложенеш тел лаьттана кІалха ремонт еш болча наха шоаш: оператораша Забазанов Сергея, Паплутин Анатоле, Попов Ивана, операторий помощникаша Эсмурзиев Тархана, Степанов Василе. ЧІоагІа лакхъеннай лаьттана кІалхара балхаш дерий къахьегама дисциплина а.

Мехкдаьтта даккхара пайдане долаш оператораша дукха геолого-технически гІулакхаш даьд, промысле эггара хьалха йистебаьлар уж гуйран-Іана замалахь балхаш дара объекташ кийчъяь а.

Іаьржача металлургена чІоагІа эшаш йола металлолом гулъяра гІулакх а дика леладаьд бригадерча мехкдаьтта даккхара оператораша. Октябрь бетте а кхоачашйир оаха металлолом гулъяра шера план. Цу балха тІа къаьстта белгалбаьлар бригада грузчик Мамиргов Мидеи тракторист Назаренко Максими.

Балха хьовзам хиннеи къахьегама дисциплина толхаяьи цхьаь-цаІ моттиг хиннаяц бригаде укх шера. Коллективо ший декхараш дика кхетадеш хилара тешал ду цу факто. Бригада болх дика лелара доккха маІан долаш ба коллективана юкъе партийни профсоюзни организацеша а цар кулгалхоша нн. Щербаковеи, Горковенкоси лелабу кхетама болх.

Тайп-тайпарча къамех нах ба бригада коллективаца: эрсий, украинцаш, нохчий, гІалгІай, гІумкий, хІирий. Цхьа дезал санна барт тайна, творчески къахьегаш, керда тІабаьхкача къонача болхлошта, шоай вежарашта санна, новкъостал деш ба уж берригаш а.

Цудухьа тха бригаде хьалкхийнаб дукхха а керда новатораш. Царех лархІа мегаргба боккхагІа бола оператораш Левшин, Кондратов, Алдатов, мехкдаьтта даккхара оператораш Хохлюк, Кокархоев, Мамилов, Оздоев, Тонорков, лаьттана кІалхарча ремонта оператораш Забазнов, Долгиев, иштта дуккха кхыбараш.

ХІанз Советски КонституцецІейна накъа йоагІаш кхы а дукхагІа хьинар лакхденна, советски халкъа цу дезача ден сийна керда къахьегама толамаш даьхад тха бригада коллективо.

**И. СЫЧЕВ,**
«Малгобекнефта» НПУ шоллагІча промысла № 2 йолча мехкдаьтта даккхара бригада мастер.

## Газ зехьа йойтаргьяц

КПСС XXII съезда исторически решенеш чІоагІа дегаш гІоздаьнна тІаийцар Нохч-ГІалгІай республика промысловикаша.

Мехкдаьттеи гази яккхара темпаш дегІаахарца цхьана, мехкдаьттацара газ хІанз а зехьа йоаеш моттигаш хилар белгалдаьккхар отчетни доклад еча хана Никита Сергеевич Хрущева.

Маьха дарегІара доагор хинна ца Іеш, химически промышленностана геттара дика бедал а я газ. Спирт, каучук, бензин, дьатташ, пластически массаш, азотни удобренеш — уж а, уж санна кхы дукхха хІамаш а е йиш я мехкдаьттацарча газах.

Совнархоза мехкдаьтта даккхарен газовии промышленноста Управлене гІолла йоаккхаш йола газ шерагара шерага дукхагІа хул. Карабулака МагІалбика —Іаьли-Юрта, Хаян-Керта кердача районашка мелови тІоанашкара мехкдаьтта даккхара чотах дегІаух, керттерча даькъе, газ йоаккхилга.

Цхьа масала доаладергда вай. 1961-ча шера 10 бетта яьккха мехкдаьттацара газ соахка цу юкъагІа яьккхачул 39,5 процент дукхагІа я. Иштта лакхденнад цу юкъагІа мехкдаьттацарча газах пайда эцилга а.

Мехкдаьттаца йоаккхача газах 1960-ча шера аханех мара пайда эцаш хиннабеце, укх шера 1-ча ноябре хиннача хьалах газови линешка йода 65 процент газ. Зехьа йовш йола газ дикка кІезигье торо хулийташ дола строительно-монтажни балхаш нонагІа даьд укх тІеххьарча хана.

Карабулак-Ачалкхений промыслашкарча лаккхара давлени йолча газах 70 процент гаргга городе Грозне яхийта торо хилийтар Карабулакаи Грозненеи юкъера газопровод болх бе йолаяларца. ХІара денна эггара дикагІа йолча газах бІаьш эзараш кубометраш дІакхоач республика йоккхагІча ТЭЦ-а низ болча котельнешка. Котельнешка боагабеш хинна эзараш тоннаш кІор хІанз халкъа боахама эшача кхыча гІулакхашка бахийта юхебус.

Йолаш йолча трубопроводех пайда а эцаш, газовикаша кердача магистралах Грозне дІаухийт, Карабулакерча газал совнагІа, МахьмадхитІарча мехкдаьттацара дукхха газ а.

Грознефтегаза инженерно-технически болхлоша хьалха а даьккха, юхе гІолла тІехйоалача Гудермесаи Грозненеи юкъерча газопроводах дІатехай ГІойт-Керта тохкама участка скважинашкара газ. Цох торо хилар ГІойт-Кертера еррига факелаш йоае, хІара ден-бус 15 эзар кубометр мехкдаьттацарча газах пайда эца.

Мехкдаьттеи гази цхьана дІадахийтад Хаян-Корта-8 яхача скважинера «Старогрознефта» 93-ча участке. Прогрессивни дола из керда гІулакх пайдана хилар хьахьекхад цу балхо. Цу дикагІча технологеца болх беш баьккхача массехк бетта факелашка йоагаечара яьккхай миллионаш кубометраш газ. Укх тІеххьарча хана дикка кІезигьяьй зехьа йоагаш йола мехкдаьттацара газ МагІалбика — МахьмадхитІен — Іаьли-Юрта районашка.

ХьалхагІа йоагаш хинна газ юха дІакъовлаш, чура торонаш оарцагІа а яьха, дукхха а пайдане балхаш даьд МагІалбикерча промысловикий хьалхленца. ХІара дийнахь-бус 200 эзар кубометр совгІа газ дІакъовл нагнетательни скважинашка гІолла.

Юха чу а тоІаяь газ дІакъовлара низ болаш йола компрессораш эшаш хулар хІанзалца. ХІанз из болх компрессораш йоацаш белга вІаштІехьдаьккхад. Итташ эзараш киловатт-сахьаташ электроэнерги кхояьй из бахьан долаш!

«Грознефтегаза» управлене газовикаша газ дукхагІа дІаахийта торо хургйолаш шоллагІа лини йиллай, из бахьан долаш хІанз укх сахьате хІара дийнахь-бус кхы тІа а 100 эзар кубометр газах пайда эц. Газови лини тІатохар бахьан долаш Грозне бахача наха йоагае луш йола газ 160 эзар кубометр тІатоха торо хиннай.

Цхьабакъда, мехкдаьттеи гази йоаккхилга сихха дегІаухаш хиларах тІехь-тІехьа совдувл дукхкхача маьхерча цу химически продуктаех дикагІа пайда эцара даькъе Нохч-ГІалгІайчен мехкдаьттахошта хьалхашка увтта декхараш.

КПСС XXII-ча съезда решенеш кхоачаш а ещ, республикерча мехкдаьттахоша шоай берригa низ тІа а бахийта къахьег мехкдаьттацара газ зехьа ца йойтара, Шолжеи Тиркеи дукъех факелашка йоагаш йола газ ца йоагийташ мамогга дукхагІа дІакъовлара.

Дукха ха ялалехьа Хаян-Кертера еррига факелаш дІакъовларгья. Укхазара мехкдаьттеи гази дІалостадергда уж шаккха а цхьана дІаухаргдолча «Старогрознефта» 1-ча промысла центральни группови установке. Хьа а къоастадеш, мехкдаьтта нефтепарке дІачугІоргда, хІаьта дукхкхача маьхера химически бедал — мехкдаьттацара газ трубашка гІолла дІаухаргья города эшача гІулакхашта. Из бахьан долаш 250 эзар кубически метр газ тІакхетаргья хІара дийнахь-бус.

Укх гаргтарча шерашка дукха капитальни балхаш де лерхІ МагІалбика — МахьмадхитІен, Іаьли-Юрта моттигашка. Мелови тІоанашка дукха мехкдаьтта доаллача цу моттигашкарча мехкдаьттацарча газах бизза пайда эца торо хулийтаргья цу балхаша.

Цхьабакъда, уж гІишлош хьалъяь яларга а ца хьежаш, зехьа йовш йола газ хІанззе а денз мамогга кІезигагІа хилийтара тІабийрзза наькъаш лехаш а цу даькъе ка ювлаш а ба республикера промысловикаш.

Моздокаи Орджоникидзенеи юкъерча кердача газопроводах МагІалбикера дукха газ кхоачаргья вошал долча ХІирий мехкарча промышленни предприятешка а бахача нахага а. МагІалбика газах цхьадола дакъа Грозне доагІаргда. Цу гІулакха мехкдаьттахоша МахьмадхитІе укх гаргтарча хана хьалъе лерхІ цаІ мара йоаца централизованни группови установкеи дукхха а керда газови линеши. ХІанз факелашка зехьа йоагаш йола еррига газ компрессоращца юха дІакъовла лерхІ. Цу тайппара, уж гІулакхаш чакхдахаро торо хулийтаргья 1962-ча шера шоллагІча квартала юххье денз МагІалбика—МахьмадхитІен районерча ерригача мехкдаьттацарча газах бизза пайда эца.

«Горскнефть» нефтепромыслови управлене 1962-ча шера хьалхарча квартале Іаьли-Юрта районе керда газопровод юллаогья. Цига гІолла магистральни газопроводах дІакхетаргья лаккхара давлени йола газ. Уж балхаш чакхдаьлча Іаьли-Юрта тарча ерригача газах пайда эца йиш хургья. ХІара дийнахь-бус луш йола газ хІанзарчул 45—50 эзар кубометр дукхагІа хургья.

Йоаккхаш йола мехкдаьттацара газ чІоаггІа алсамъяларца вай республике бокъонца торо я юртий районашка а газ дІакхачийта, къаьстта а магистральни газопроводашта юхе ядача районашка. Карабулакаи Грозненеи юкъерча лине тІара газ дІачуйилла йиш я Орджоникидзе станице, Серноводске, Закан-Юрта, иштта кхыча юрташка.

Горагорскерчеи МагІалбикерчеи мехкдаьттахой торо я юхе ядача Надтеречни районерча юрташта газ яла. Цхьабакъда, юртий районашка бахача наха а боахамашта а Іалаьмате боккха лоархІам болаш гІулакх из доллашехь а, газ юллилга тесса леладу республика коммунальни боахама министерствас.

Газ зехьа ца яйтара де лаьрхІа гІулакхаш чакхдаьлча хІара дийнахь-бус кхы тІа а 500.000 кубически метр газах пайда эца йиш хургья вайга.

КІедж етташ мехкдаьтта дувлаш йола скважинаш 1962-ча шера а цул тІехьагІа а дукхагІа хургхиларца дийзза МагІалбике—МахьмадхитІа — Іаьли-Юрта районашкарча мехкдаьттацарча газах бизза пайда эцара гІулакх комплексни кхоачашдара дукхха капитальни строительно-монтажни балхаш де дезаргда (цу районашка газбензинови заводаш, газосборни коллектораш хьалъелга, уж районаш Грознеца ювзаш йола магистральни газопровод юллилга).

Зехьа йовш йола газ къаьстта чІоагІа кІезиглургья районашка хьалъе лаьрхІа газбензинови заводаш болх бе йолаелча. 1—2,5 миллион кубически метр мехкдаьттацара газ чакхъяккхха а дуккха газови бензин даккха а низ кхоачаш хургья уж. Оборудованецеи автоматикацеи дика Іалашъяь а диспетчерски пунктера телеуправлени йолаш а хургья уж газбензинови заводаш.

Шоашта тІалатта доккха декхар дика кхета а дещ, дикагІа болча производственникий новаторски предложенеехи Іилманеи техниканеи гучаяьннача говзалехи пайда а эцаш, чура торонаш оарцагІа а йоахаш, дукхкхача маьхера химически бедал — мехкдаьттацара газ зехьа ца ягийтара тІабийрзза къахьегаш ба Нохч-ГІалгІайчен промысловикаш.

Де дезар дика довзаш да — дукхагІа уйла тІаяхийта еза республика газови промышленность дІахо а дегІайоалаяра. Халкъа боахама из лоархІамера дакъа дегІадоаладара даькъе КПСС XXII съездо хьалхашка оттадаь декхар мамогга сихагІа кхоачашдара шоай низ кхо ца беш къахьегаргда вай республика мехкдаьттахоша.

**Н. КАЧЛИШВИЛИ,**
мехкдаьтта даккхарен газовии промышленноста Управлене начальник.

# Арадаьннад Гойгов Іаддал-Хьамида произведеней сборник

ГIалгIай литература вIашагIдоллаш хьинаре дакъа лаьцарех ва Гойгов Іаддал-Хьамид. ТкъоалагIчен ткъаьиттлагIчен шерашка цо язъяь произведенеш (дувцараш, очеркаш, повесташ) хIанз а шоай лоархIам бовнза я, хIаьта гIалгIай къаман литература дегIадоаладара даькъе боккха пайда боалаш а я.

Нохч-ГIалгIай книжни издательствас арахийцад Гойгова I-Хь. дикагIа йолча произведеней сборник. Сборника юкъеяхай «Серго», «Джан-Гири» «Пробуждени» яха повесташ, «Дербича чIир», «Лоаман кхалсага гIа» яха дувцараш, «Нана есар» яха легенда, иштта кхыйола произведенеш.

ГIалгIай хьалхара коммунист а советски Іаьдал доаккхаш, Граждански тIем тIа хьинаре дакъа лоацаш а, Серго Орджоникидзе соратник, Шерипов Асланбека доттагIа а хиннав Гойгов Іаддал-Хьамид.

Сборника юкъеяха произведенеш кийчъяьр а сборник долалуш язъяь статья язъяьр а Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен пединститута доцент В. Б. Корзун ва.

Боккхача безамца ешаргья Гойгова произведенеш Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхоша.

---

# Низи хьаькъали балха дIалуш

Ткъаь бархI шу даьннад Каргалински района «Красный пахарь» яхача колхоза воккхагIа вола жа Іу Василий Григорьевич Мануйлов жеца болх беш вола. Цу юкъагIа цунна дика байза а байзаб, чIоагIа беза а беннаб ший болх. ХIара бIаь жийна тIехьа 133 Іаьхар кхебир цун бригадо укх шера, хIара устагIана тIера 4 килограмм тха а даьккхар. Алхха нормаш тIехкхоачашъярах телача маьха лаьрхIа 85 Іаьхар беннаб бригадана.

Семилетка диълагIча шера хIара бIаь жийна тIехьа 135 Іаьхар кхебеи хIара устагIана тIера 4,5 килограмм тха даккхеи къовсам лоаттабеш хургья бригада. Жена искусственни осеменени елга дика чакхдаьннад, доакъар желашка хьатIаэзад, даьгIенаш лайво къайла яххалца йолча хана жа арахьарча даьгIенашка доажаду.

Мануйлова бригада — барт тайна коллектив я: цаI массанена хьалхареи массе цхьаннена хьалхареи бехктокхаме хилара принцип чIоагIа лелаю цар. Цудухьа цун Іулацара жа а Іоахарий а довц, массаза а дизаи дерстаи да уж, арахьарча даьгIенашка жа доажаделга буц вIалла а зехьа йоврийоацача тайпара дика вIаштIехьдаьккхад.

Мануйловеи цун новкъосташеи шоай балха опыт чIоаггIа раьза а болаш дIател колхозе жа леладеча кхыча бригадашта. Нов. Мирзоева кулгалдеча жа Іуй бригадаца социалистически няхь а лелаеш, каст-каста цу бригаде хул Мануйлов а цун новкъостий а, хьехам тел: кхоачамбоацараш гучадоах, нагахьа санна эшаш моттиг нийсъелча критика ю. Цкъа Мануйлов Мирзоева бригаде вахача хана укх тайпара гIулакх нийсделар. Цу дийнахьа жа долча вацар Мирзоев ше: цун йоI яр жега хьожаш хиннар. Цу деша чIоагIа раьза воацаш хилар Мануйлов. Эггара хьалха ше тIанийслушшехь а, аьлар цо Мирзоевга:

— Иштта мара Іа жена гIулакх ца дойя, хIара бIаь жийна тIехьа 126 Іаьхар кхебелга вIаштIехьдаргдац хьа. ГIийла да хьа жа, доажаделга а хий меладелга а доаггIача тайпара дац. Дага дех-деххача жа дIатIа а лехкаш, жега когаш тIабеттийташ даьгIенашкара баьцаш йоаяйта мишта мегаргья?

Мирзоев къарвала эттар:

— Хабар дувца атта да: хьона даьгIенашта хоададаь лаьтта юрта юххе да, тIоадал шортта я, укх бурунни аренашка санна а доацаш, буц дика тIайоал:

— Из дош дац, новкъост, — аьлар Мануйлова, — цкъа-дале, согара лаьтта хьогарчул шозза кIезигагIа да, шозлагIадале, цу даькъ тIа оаха Іулаш вIашагIа а теха доажаду жа. Бахьан хьона хетар дац. Пхийтта шера аз а доажадаьд жа бурунни аренашка. Сона йовзаш я цу даьгIений дикал. Болх хьисапаца вIаштIехьбаккхар — керттерадар из да.

Ший берригa низ, хьаькъал балха дIалулгa! Из да колхозий юрташкарча къахьегамхошкара хIанз укх сахьате КПСС сийлахь-йоккхача Программа дIадехар. Иштта творчески, дегаш айденна, берригa низи хьаькъали балха дIалуш къахьег опыт йолаши наха сий деши вола жа Іу В. Г. Мануйлов керте латтача жа Іуй бригадо.

П. СЕХИН.

---

# ГОВЗА, КIОАРГА, ВАХАРЦА БУВЗАМ БОЛАШ

Оаха хьалхагIа хоам баьча тайпара укх деношка Грознерча В. И. Ленина цIерахча культура Двореце КПСС XXII-ча съезда решенешка хьежжа дIахо йодача хана Къилбаседа-Кавказа краяй, автономни республикай, областий самодеятельни искусство дегIайоалаяра хьакъехьара конференци чакхъяьлар.

Коммунистически общество шерра хьалъеча хана советски искусства лоархIамегIара проблемаш ювцаш доклад йир философски Іилмай кандидата П. С. Трофимова.

Докладчика белгалдаьккхар Къилбаседа-Кавказа краяй, автономни республикай, областий самодеятельни искусство дегIайоалаяра конференци эггара лоархIамегIарча хана хьайийла хилар. КПСС XXII-ча съездо советски халкъа хьалхашка оттадаь декхараш толамца кхоачашдара хьинаре дакъа лаца декхарийла ба культура болхлой.

Парте Программа тIа белгалдаьккхача бесса, берригача писателий, художникий, искусства болхлой сийлен декхар да таханарча вахарца бувзам болаш, говза язъяь, кIоарга чулоацам а йоккха идея а йолаш шерра коммунизм хьалъеш боахкача турпалех язъяь йола произведенеш араяхар. Таханарча декхарашка хьежжа хила еза художественни произведенеш. Цахаддаш къовсам лоаттабе беза вай вахара юкъе нийслуш долча кхоачамбоацаращца, тIехьадисача гIулакхашца.

Цу тайпара да художественни самодеятельноста хьалхашка латта декхараш а.

Конференце ше къамаьл деш композитора нов. Речменске белгалдаьккхар, музыкальни секце вIашагIкхийттача хьашаша а фусам даьша а дукха пайда эцаргболаш докладаш, беседаш яьлга. Гуш да Къилбаседа-Кавказа краяй, автономни республикай, областий искусство чIоагIа дегIаенилга, кхы а из тоаяра къахьегилга. Цхьабакъда, цу балха юкъе дукха да кхоачамбоацараш. ДукхагIа йола музыка къаьнача фольклорах, къаьнача стилех язъяь я, цудухьа цхьаццайолча хана кхетае хала хул из. Цул совгIа дуккха моттигаш нийслу мелодеш лерттIа кийч ца ярах кхетае хала йолаш. Моттигерча композиторашеи музыканташеи терко е еза цу гIулакха.

ХьатIаэттай цхьайола къамий инструменташ эргаяха езаш йола ха а. Масала, дахчан пандар тIехьара йиш тоаергйолаш эргабаккха беза. Дукха моттигаш нийслу халхар дара локха музыка во хьахозаш, е фата сов чIоагIа еттарца каьхата пандара оаз йоаеш.

Геттара мела вIаштIехьбаьккхаб хоровой коллективашцара болх а. КIезига къахьег керда музыка язъяра а къаьнараяр эргаяккхара а профессиональни композитораша. Из берригa болх къаьстта ледара латт Нохч-ГIалгIай республике. Ужжамо кхоачамбоацараш да кхыча республикашка а областашка а.

Укх конференце чIоагIа новкъоастал дергда дIахо йодача хана Къилбаседа-Кавказа халкъий таланташ дегIайоалаяра, доттагIал чIоагIдара. Из гIулакх лерттIа чакхдаккхара цар массанеша а бувзам лелабе беза РСФСР халкъа искусстваца.

Айхха вахарца бувзам болаш самодеятельноста болх бе безилга белгалдаьккхар хореографически секце кулгалхочо нов. Марголиса. ХIанзарча къаман халхарца дукха хувцамаш хиннад, халкъий вахара хувцамаш а хьагойташ. Масала, адыгейски лирически халхарца белгала да дукха лоархIаме доаца хIама: зIамигача саго йоIа зиза лу. Хьалха цу тайпара гIулакх халхарца бIаргаго йиш яцар. Цу гIулакхо хьагойт кхыча тайпара, лоаман кхалсага сий делга.

Дукха къамаьлаш дир конференце дакъа лоацараша профессиональнии самодеятельнии коллективаша вIаши бувзам лелабара хьакъехьа а.

Профессиональни театраша халкъий театрашта кхы а чIоагIагIа шефство лелае езилга, театральни самодеятельноста кулгалхой кадраш дикагIа кийчъе езилга белгалдаьккхар театральни искусства паччахьалкхен института хьехархочо нов. Волгородске. Юрташка самодеятельни коллективашца болх бе ховргдолаш институтийи техникумийи программаца режиссура керда предмет юкъейоалае предложени елар цо.

ХIара искусства профессиональни болхло декхарийла ва шийна моггача тайпара самодеятельни искусствана новкъостал де, аьлар конференце РСФСР искусства заслуженни деятела, Къилбаседа-ХIирий викала нов. Зарона. ДоаггIача тайпара эстетически кхетам балара гIулакх вIаштIехьдаккхарга хьежжа мара тарлургдац нах искусстве чуоза. Цудухьа лоархIамера гIулакх да боккхачарца санна берашца а из болх лелабар.

Халкъа халхара сурт хьагойташ, керда белгалонаш гучайоахаш, вай заман сюжетни халхар вIашагIдоллара наькъаш белгалдоахаш, цунах тарра халхарий коллективашта мегаргйола а эша а костюмаш хьаяра гIулакхаш белгалдоахаш къамаьл дир Гнесина цIерахча института аспирантка К. Цхурбаевас.

Нохч-ГIалгIай АССР хореографе сюжетни халхараш кийчдара хьакъехьа доклад йир хореографически секце заседане вай республикерча иллейи халхарийн ансамбла балетмейстера Б. Лехта.

ДIахо йодача хана хореографически секце болх кхы а тоабара, къамий хореографи тоаяра, халхара атта а товш а йола керда форма хьаяра, къамий мехкараштa юкъе балетни искусство йоаржаяра хьакъехьа предложенеш йоалайир конференце къамаьлаш даьраша.

Дика чакхбаьккхар самодеятельни литературни творчества секце а ший болх. Цига Къилбаседа-ХIирий АССР писателаша, поэташа литературни кружокашка а, самодеятельни коллективашка а беча балха хьакъехьара доклад йир Къилбаседа-ХIирий республика писателий Союза председатела нов. Кайтукова. Карачаево-Черкесски АССР-рча самодеятельни автораша язъьяьча произведеней хьакъехьа къамаьл дир Карачаево-Черкесски Іилма-тохкама меттеи, литератураи института Іилман болхлочо Р. Ортабаевас. ХIаьта Нохч-ГIалгIайчен халкъа самодеятельни авторий фольклора, иллеш яздара хетадаь къамаьл дир Нохч-ГIалгIай Іилма-тохкама истореи, меттеи, литератураи института Іилмахочо С. Эльмурзаева.

ДIахо халкъа поэзе творчество кердачунца дегIайоалаяра, эргаяккхара, ший меттала произведенеш язъярал совгIа эрсий меттала язъе а гIерта веза хIара творчески саг, аьнна белгалдаьккхар халкъа поэзе секце кулгалхочо нов. Долгата. ХIанзарча темах, кердадар юкъе а кхувлаш сатирически иллеши стихаши язъе еза, хIара автономни республике тайп-тайпара репертуарни сборникаш арахеца деза, ужжамо кхы дуккха а гIулакхаш белгалдаьхар цо ший къамаьл чакхдоаллаш.

Балетмейстерий межреспубликански школа хьаелла, халхарий коллективай кулгалхошта лаьрхIа пособеш арахеца, республикашта костюмни базаш хьаелла, халхарий коллективашта кулгал дара лоаман кхалнах юкъеоза, царна лаьрххIа курсаш хьаелла, иштта кхыйола а предложенеш тийлар конференце къамаьлаш даьраша.

Къилбаседа-Кавказа халкъий культура йовзарг а йолаш, цунах дика музыка язъяра Москвереи Ленинградереи композитораш бахкийта.

Укх гарггарча кхаь-диъ шера Къилбаседа-Кавказа консерватори хьаелла лаьрхIалга хьахайтар РСФСР культура министра заместитела нов. Стриганова. ХIаьта Къилбаседа-Кавказа краяй, автономни республикай, областий самодеятельни искусство дегIайоалаяра хьакъехьа вIашагIтехача конференце баьча балха итогаш а йир, дIахо йодача хана коммунистически общество хьалъеча хьалхашка латта доккхий декхараш кхоачашдара самодеятельни искусства болхлой тIа а хьийхар цо.

Т. УЖАХОВА.

Кабардино-Балкарски АССР Терски районни культура ЦIен ашарийн халхарен ансамбла «халхара сюита».

Н. Кобиашвиле сурт.

Сурта тIа: конференце дакъа лоацаш хинна Къилбаседа Кавказа республикай, краяй, областий викалаш.

И. Плиева сурт.

---

# Родезияи Ньясаленди кортамукъале бахьан долаш лоаттабеча къовсаме

Укх тIеххьарча шерашка Африкерча дуккхача мехкашкарча колониальни Іазапа зIанараш тийдача къамий-кортамукъален болама нийслагIча талгIено йоккхий къоргаш яьхай хIанз а кортамукъа даланза халкъаш долча цу континентерча кхыча мехкий а колониальни пенах. Цу тайпарча мехкех я Африкера английски колонеш — Къулбехьен Родези, Къилбаседен Родези, Ньясаленд.

Цу мехкашка лоталуш латтача антиколониальни къовсамо бакъду «йоккхийча къамий-кортамукъален революцей зама эттай дунен тIа» яха КПСС XXII-ча съездо тIанийцача Советски Союза Коммунистически Парте Программа тIа яь вывод нийса хилар.

Къулбехьен Родези, Къилбаседен Родези, Ньясаленд, цар халкъаш раьза доаццашехьа а, 1953 шера английски колонизатораша вIашагIъеллача Родезеи Ньясалендеи Федерацена юкъейихьар. Цу тайппара Къулбехьен Африкерча ший колоней цхьа дакъа вIашагIа а теха, Англе доал деча гIозараша лерхIар Къулбехьен Родезе расистски правительства новкъосталца цу мехкашкара Іалама рузкъаш дукхагIа довха а цар халкъий къамий-кортамукъален болам бохабе а.

Цхьабакъда, колонизатораша лийрхIараш кхоачаш хиланзар. Шаккха Родезии Ньясаленди низагIа федераци а яь вIашагIтохаро цу мехкий халкъий антиколониальни къовсам лаьгI ца барал совгIа, кхы а чIоагIагIа боаржабир из.

Федерацена юкъера хьаялга керттера лозунг хилар Къилбаседен Родезе, Къулбехьен Родезе, Ньясаленда халкъий къамий-кортамукъален болама.

Массаза а цу мехкашка баьха нах къиза колониальни Іазапаши таIазараши тIалатташ ба, царна чIоагтIа расови дискриминаци ю Къулбехьен Родезе баха тIабаьхкача доал деча гIозарех болча, еррига федераце вахар чухь керттера моттигаш дIалийцача кIайчар.

Къулбехьен Родезе доал деча гIозарий политика миштай дувц «Ньясаленде са белгало ялар» яхача Лондоне арадаьннача къулбехьенродезийски политически деятела Г. Клаттон-Брока яздаьча книжко. Клаттон-Брока язду, «Географически социальнии хьалашка диллача тайп-тайпарча къамий викалаш бийкъа хила а беза, хIаьта африканцаш вIалла а политически лоархIам болаш хулга дIадаккха а деза» яхача уйлан тIара хьайоагIаш я Къулбехьен Родезера кIайча колонистий политика, яхаш.

Къулбехьен Родезера апартеид кхы тIа а чIоагIъяьй общественни порядок лораяра закон, «подрывной болх» юхатохара закон, дIа-юха ухача наха тIахьожам лоаттабара закон, пропускай хьакъехьара закон санна долча дуккхача расистски законашца. Пропускай хьакъехьарча законах, пропускаш е удостоверенеш доацаш бола африканцаш «кхаь бетта набахта бохка» йиш я. Пропускай хьакъехьарча законо африканца бокъо лац къаьстта бокъо йоацаш сайрийна 6 сахьат даьлча Іуйрийна 6 сахьат даллалца кхыча квартале вахаш вола ший доттагIа е гаргара саг волча ваха.

Расови дискриминаци къаьстта чIоагIа гучаювл Къулбехьен Родезе тайп-тайпарча къамех болча болхлошта къахьегамах мах балара даькъе. «Алапеш дукхагIча хьале говзалга хьежжа ца телаш, цIека бесага хьежжа тел,» — йоах Клаттон-Брока. Къулбехьен Родезерча африканцо шера юкъера лаьрхIача 1954 шера доаккхаш хинна алапи 57 стерлингий фунт дар, африканцех боацарий дар — 841 стерлингий фунт. Кхыметтел английски Іаьдало ше яхачох а, африканцаша ийду лоадам боаца алапеш цар дезалаша дуачоа а аьттехьа тоъац.

Къулбехьен Родезерча кIайча поселенцаша сихъяь расистски порядкаш увттаю иштта Къилбаседен Родезеи Ньясалендеи а.

Шинна Родезереи Ньясалендереи дикагIа мел дола лаьтташ европейцаша дIалийцад. Масала, Къулбехьен Родезерча 97 млн. акр долча лаьттах пайда эца йиш йола 52 млн. акр дола лаьтта 211 эзар европейца деннад, 2.6 миллион болча африканцашка кIезига пайда луча лаьттах 41,9 млн. акр мара доацача. Ньясалендера лаьтташ европейцаша дIалувцар бахьан долаш, английски писатела Бэзила Дэвидсона аьннача тайпара, «дIа-юха ухаш лелача болхлой низа резервуар хиннай» цу мехках.

Къилбаседен Родезе (цIаста доаккха руда — из даккхара капиталистически дунен тIа шоллагIа моттиг лоац мехко), Къулбехьен Родезе (дошув, асбест, хромови рудаш), Ньясаленде (чай, тхьамка, боамби) рузкъаши цу мехкий дарегIара балха низи кхыча мехкашкарча компанеша оакхарий хьисапе эксплуатаци еш да. Къаьстта чIоагIа уж довхаш болх ба Британски къулбехьенафрикански компане бер. «Африка кхелаш» яхача ший книжка тIа американски Іилмахочо Хантона язду, Виктория яхача английски королевас шийна еннача хартега хьежжа, Къилбаседен Родезе лаьттагIара йоахача пайданерча хIамаех дукхагIа яраш цу компане ший караерзаю, яхаш. Къилбаседен Родезе болх беш йола хIара ферма декхарийла я шоай пайдаех цхьадола дакъа 1986 шерага кхаччалца Британски къулбехьенафрикански компанена дIатела.

Доккхий пайдаш доах цIаста, уран, ванади, даш, кIор доахаш йолча «Родезиан англоамерикэн компане» («Роангло»). Лондонски «Таймсо» хоам бора, алхха «Роанглона» баьнна пайда 28,7 млн. стерлингий фунт хилар, яхаш.

Африкански халкъашта хьалхашка, цар мехкашкара къамий рузкъаш довхара чотах шоаш доккхий пайдаш доахаш хиларах а Африке шоаш хиларах а хIама ца моттадалийтар духьа Африке иностранцаша беча балхо новкъостал ду цун экономика дегIайоалаяра, промышленность чIоаггIа дегIаенача мехкий боарама гарга кхоачаю из континент яха уйла африканцашта чуйоссае гIерт империалисташ. Цхьабакъда, Африке колониальни доал хиланза даргдац аьнна хетийтар духьа империалисташа лелаеча цу хIилло саг тувлавергвац.

«Доккхий пайдаш дахар — из тха тIехьале лоархIаш дола Африка Іалама рузкъаш лечкъадар, бIаьхий хилар духьа цу тайпара юрта боахам лелабаро лаьтташ яькх дерзадар да, — яхаш язду Ньясаленда общественни деятела Чирва «Федерацена духьала хIанад вай» яхача ший книжка тIа. — ЦIенъяь йовхилга мара кхыбола безам Африкаца боацаш бола гаьнарча Лондонереи Нью-Йоркереи баьхка хьал дараш бIаьхий бар духьа вай балха низа эксплуатаци елеи вай рузкъаш довхилгеи да из. Со а хIара патриот-африканец а духьала ва цунна».

Халача колониальни Іазапо, африканцех болча наьха политически бокъо ца хиларо, расови дискриминаце политика лелаяро са тоха йиш йоацача вахара хьал тIа кхоачабу африканцаш. Къовсам тIа-тIа чIоагIагIа лоаттабу цар низагIа шоаех хьоарчаяь федерации колонизаторий доали дIададаккхар духьа. Федераце территоре халкъа эгIазал къаьстта чIоагIа яьржар 1959 шера. Къулбехьен Родезе дорхбенна хьайна нах, цул тIехьагIа Ньясалендеи Къилбаседен Родезеи а хьайра: Чрезвычайни положени оттайир федераце. Африканцашта полицейски низаш де а къамий-кортамукъален боламе дакъа лоацаш бола дуккха нах лувца а болабелар. Цхьабакъда, цо а дохадаьнзар кортамукъале бахьан долаш къовсам лоаттабеча африканций денал.

Колонизатораш кхийтар, тIема низаца шоашка доал дуларгдоацилгах. Маневр йолайир цар тIаккха. Африканцаша лоаттабу къамий-кортамукъален болам мелбар духьа, колониальни Іазапа режима гIулакхаш къайладахьар а из чIоагIъяр а духьа шоай африкански колонешка конституционни хувцамаш де лаьрхIар колонизатораша.

Ньясаленда, Къилбаседен Родезена, Къулбехьен Родезена долча конституце дешай хьакъехьа конференцеш йир 1960 — 1961 шерашка. Миштай цу конференцеех хьахинна результаташ? Ньясалендана «бокъо» еннай харжархой шин списках законодательни совете хоржамаш де. Цхьан списка тIа кIайбарех бола поселенцаш ба. ШоллагI чу тIа — шера 120 стерлингий фунтал кIезигагIа йоацаш доход йолаш е 250 стерлингий фунта маьха хIамаш йолаш, английски меттала деша а язде а ховш бола африканцаш.

Нагахьа санна Ньясаленде вахача африканца тIайоагIа доход шера юкъера лаьрхIача массехк итташ стерлингий фунташ мара ца хилара а, хIаьта каьхат-мотт ца ховш бола нах 95 процент хилара а лоархIам бича ховргда, колонизатораша хьоарчаяь харжара система европейски поселенций Іаьдал чIоагIдеш а африканцех бола дуккха нах политически вахара юкъе ца буташ а хилар.

Къилбаседен Родезе конституцех харжархой кхо курия а йолаш ду законодательни совете деш дола хоржамаш. 15 депутат хорж 2 млн. 250 эзари африканец чулоацаш йолча лохехьарча курягара. 15 депутат — 72 эзар кIай поселенец чулоацаш йолча лакхехьарча куриягара, хIаьта шинна а курияс 15 депутат кхы а хорж. Къулбехьен Родезе конституце законодательни собране 65-моттигах 15 моттиг африканцашта лу. Цу тIа а африканций харжара бокъо массе а тайпарча цензаша доазув увттадеш я.

Цу тайппара, колонизаторараша Ньясалендана, Къилбаседен Родезена, Къулбехьен Родезена оттадаьча конституцеша африканций бокъонаш лархIац, цу мехкашкарча халкъашта гоама йола федераци чIоагIъю, цига кхыча паччахьалкхенаша деш дола колониальни доал хьал лоаттаду. Цудухьа ховш да, цу тайпарча «конституционни хувцамаша» Ньясалендерча, Къилбаседен Родезерча, Къулбехьен Родезерча африканцашта кхоачамбеш ца хилар. Цу мехкий халкъаша дIадех федераци дIайоаккхилга, «Цхьан сага — цхьа голос» яхача принципах голосовани елга Іалашдеш йола, массанена йола харжара бокъо шоашта лулга.

Федераце территоре гIолла боккхача низаца цIаькха а чакхъяьлар къамий-кортамукъален болама талгIи. Къулбехьен Родезе халкъ чIоаггIа колонизаторашта духьал лаьттар укх шера аьхки, цу мехка конституце хьакъехьарча дешах йола референдум Іаьдало террореи дуккхача наха низаш дареи хьалашка чакхйоаккхача хана. Шоай мехках хьоарчадаь конституци тIа ца эцаш йола, бокъонах йоаца референдум вIашагIъеллар Къулбехьен Родезе патриоташа. Къулбехьен Родезе эггара йоккхагIа йолча Къаман-демократически парте решени яьй кердача конституцега хьежжа 1962 шера хургдолча парламентски хоржамашта байкот е, аьнна. Цу парте председатела Нкомос аьлар, «тха декъашта тIагIолла мара чакхдоаккхалургдац конституци».

Колониальни доала духьала, мехках хьоарчаде гIертача конституцена духьала тIа-тIа дукхагIа гIетт Къилбаседен Родезе баха нах.

Африканцаша дIадехача нийсхон гIулакхашта духьала жоп луш ба колонизатораш дуккха нах лувцаш чубехкарца, низаш дарца, патриоташ боабарца. КIиранна цкъазза арадувлача «Трибюн» яхача английски журнала октябрь бетта араяьннача цхьан номер тIа укх тайпара дувц английски колонизатораша Къилбаседен Родезе халкъа деш дола дуккха низаш «Полицейскеша етташ деча низаша унзаравоах. «Кхерамзлен» эскараща юрташи ялаташи доагаду... Байдда юрташкара хьунашка бахараш лехаш цIераш етташ хьунаш йоагаю салташа». Террор латт мехка. Моттийта оттадаьча бахьанех судаш яьй дуккхача патриоташта. Кхыметтел колонизатораша ду зуламаш кIезигагIа лархIа гIертача английски кепа йоазоно деча хоамех а, лоаццача хана лаьца а набахта велла а 5 эзар совгIа патриот ва Къилбаседен Родезе.

Цхьабакъда, африкански халкъий лоIам тоIабар духьа английски колонизатораша мелла чIоагIа низаш дойя а, царна могаргдац къамий-кортамукъален къовсама ала боабе. Гаьна дац колониализма гIабаш дIа а кхайса, еррига африкански континент кортамукъа яргйола ди.

Д. КАСАТКИН.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

## Тахан кинотеатрашка

**Челюскинций цIерахча кинотеатре.**

Йоккха зал — «Мадемуазель Нитуш».

Долалу: 8, 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10.

№ 1 йола зIамига зал — «Дагардар».

Долалу: 8.30, 10.30, 12.30, 7.30, 4.30, 6.30, 8.30, 10.30.

№ 2 йола зIамига зал «Нах тIаь тIа».

Долалу: 1, 3, 5, 7, 9.

№ 3 йола зIамига зал — «Форда са».

Долалу: 1.15, 3.15, 5.15, 8.15, 10.15.

**«Родина» яхача кинотеатре.**

«Мадемуазель Нитуш».

Долалу: 11, 1, 3, 5, 7, 9, 10.30.

---



РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, ЦIеча фронтовикий улица, 15, Телефонаш: редактора зам. — 2-07-01; бехктокхама секретара — 2-45-48, партийни вахареи, экономикаи, письмойи отделий — 2-25-72; корректорске — 2-30-91;

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48, отделов партийной жизни, экономики и писем — 2-25-72; корректорской — 2-30-91.

1918 шерарча 11-ча августа цIерах йола типографи, г. Грозный, Революце проспект, 30/3.

Типография имени 11 августа 1918 года, г. Грозный, проспект Революции 30/3.

СФ02214. хЗаказ № 6516.